

XX. SJEZD KOMUNISTICKÉ STRANY SOVĚTSKÉHO SVAZU, UDÁLOSTI V MAĎARSKU A POLSKU V ROCE 1956 A JEJICH OHLAS NA LIBERECKU

Bakalářská práce

Studijní program: B7106 – Historická studia

Studijní obor: 7105R062 – Kulturněhistorická a muzeologická studia

Autor práce: **Michaela Valňohová**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela Valnohová**
Osobní číslo: **P10001066**
Studijní program: **B7106 Historická studia**
Studijní obor: **Kulturněhistorická a muzeologická studia**
Název tématu: **XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, události v Maďarsku a Polsku v roce 1956 a jejich ohlas na Liberecku.**
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Autorka bude vycházet především ze studia odborné literatury, archivních zdrojů a publikovaných dokumentů.

Cílem první části bakalářské práce je analyzovat události XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu a události polských a maďarských v témže roce. V úvodu se bude studentka zabývat zejména příčinami, jež vedly k těmto událostem, jejich průběhy a důsledky. V druhé části bude autorka rozebírat ohlasy těchto událostí v tehdejším libereckém kraji. Bude vycházet z archivních zdrojů a publikovaných dokumentů (zprávy, usnesení a další dokumenty KSČ). Doplnujícím pramenem budou tehdejší dobové noviny.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce: **prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.**

Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: **27. dubna 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **26. dubna 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 27. dubna 2012

Příloha zadání bakalářské práce

Seznam odborné literatury:

Prameny:

Státní okresní archiv v Liberci

Státní okresní archiv v Jablonci nad Nisou

Československý denní tisk

XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu: 14.-25. februára 1956. 1.

vyd. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956. 1085 s.

XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Praha: Rudé právo, 1956. 571 s.

3. oddělení Památníku odboje. Vojenská opatření Československa v souvislosti s maďarským povstáním 1956. 1. vyd. Praha: Armáda České republiky, 1994.

K otázkám dějin Komunistické strany Sovětského svazu: Sborník článků ze sovět. tisku po 20. sjezdu KSSS. 1. vyd. Praha: ÚV KSČ, 1957.

Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV. Díl 4, 1954-1960. 1. vyd. Praha: NPL, 1964.

Literatura:

BLAIVE, Muriel. Promarněná příležitost: Československo a rok 1956. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-053-2.

Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu. 2., dopl. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.

KILEV, Michail. Chruščov a rozpad Sovětského svazu: (pokus o analýzu referátu N. S. Chruščova, který přednesl na uzavřeném zasedání ÚV KSSS 25. února 1956). Říčany u Prahy: Orego, 1999. 191 s. ISBN 80-86117-21-9.

Maďarské povstání 1956: padesát let poté: [sborník textů]. Vyd. 1. Praha: CEP, 2007. 140 s. Ekonomika, právo, politika ; č. 55/2007. ISBN 978-80-86547-62-6.

MICHENER, James Albert. Most ke svobodě: krvavé události revolučního roku 1956 v Maďarsku. 1. vyd. Brno: Jota, 2008. 225 s. ISBN 978-80-7217-590-1.

PEJČOCH, Ivo - TOMEK, Prokop. Od svobody k nesvobodě 1945-1956. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky ? Odbor komunikace a propagace MO, 2011. 263 s. ISBN 978-80-7278-571-1.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na prvním místě si mé poděkování zaslouží vedoucí mé práce, prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., kterému vděčím za cenné rady, připomínky a čas, který mi věnoval. Dále poděkování patří mým rodičům za jejich podporu a pomoc při studiu. Chtěla bych také poděkovat všem pracovníkům Státního okresního archivu v Liberci za jejich ochotu a vstřícnost. A také můj vděk patří Bc. Martině Vikové a Bc. Petru Staňkovi za jejich cenné rady.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o XX. sjezdu KSSS, událostech v Maďarsku a Polsku v roce 1956 a především o ohlasu těchto událostí na Liberecku a Frýdlantsku. První kapitola všeobecně přibližuje XX. sjezd, jeho průběh a především podává základní informace o směrnících ke sjezdu pro šestý pětiletý plán. Druhá kapitola se věnuje hlavním otázkám sjezdu a problémům, které vyzdvihl. Tím hlavním se stalo odhalení kultu Stalina. Dále se tato kapitola především věnuje reakcím na schůzích KSČ na Liberecku a Frýdlantsku. Ve třetí kapitole se čtenáři dozví o polské a maďarské situaci v roce 1956 a o následných reakcích na tyto události ze schůzí KSČ na Liberecku a Frýdlantsku.

Klíčová slova: Československo, diskuze, N. S. Chruščov, kritika, KSČ, KSSS, kult osobnosti, Maďarsko, nepokoje, Polsko, referát N. S. Chruščova, schůze, J. V. Stalin, XX. sjezd.

Summary

This BA thesis deals with the XX. Congress of the Communist Party of the Soviet Union (CPSU), the uprising in Hungary, political conflict in Poland in 1956 and, primarily, about the response to these events in the Liberec and Frýdlant regions. The first chapter generally describes the XX. Congress and its consequences and especially presents the elementary information about the directives of the Congress for the sixth five-year plan. The second chapter is dedicated to the major issues of congress and the problems focused on. The revelation of the cult of Stalin was the main subject. Primarily this chapter deals with the reactions at the meetings of the Czechoslovak Communist Party in the Liberec and Frýdlant region. In the third chapter the reader will learn about the Polish and the Hungarian situation in 1956 and about the reactions on these events at the meetings of the Communist Party in the Liberec's and Frýdlant region.

Keywords: Czechoslovakia, discussion, N. S. Khrushchev, criticism, the Communist Party of Czechoslovakia, the CPSU (Communist Party of the Soviet Union), the cult of personality, Hungary, riots, Poland, Report of N. S. Khrushchev, meetings, J. V. Stalin, XX. Congress.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	9
Úvod.....	10
1 XX. SJEZD KSSS – obecné informace.....	11
1.1 Základní informace ke směrnicím XX. sjezdu KSSS k šestému pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství SSSR na léta 1956–1960.....	14
2 Hlavní otázky, které XX. sjezd vyvolal a které problémy vyzdvihl.....	16
2.1 Stalin a jeho cesta ke kultu.....	18
2.2 Československá destalinizace.....	20
2.3 Chruščov po smrti Stalina.....	21
2.4 Kampaň v Československu po sjezdu KSSS na téma: Kult osobnosti.....	23
2.5 Reakce v OV KSČ LIBEREC.....	30
2.6 Reakce v OV KSČ FRÝDLANT V ČECHÁCH.....	35
2.7 Reakce v MV KSČ LIBEREC.....	39
2.8 Reakce v MV KSČ HEJNICE.....	44
2.9 Reakce v MV KSČ RASPENAVA.....	44
2.10 Reakce v MV KSČ NOVÉ MĚSTO POD SMRKEM.....	45
3 Polské a Maďarské události.....	46
3.1 Polsko.....	48
3.2 Maďarsko.....	52
3.3 Poznámky a závěry ze schůzí	56
Závěr.....	60
Seznam použitých zdrojů.....	62
Archivní materiály (SOkA Liberec).....	62
Tištěné monografie: Prameny.....	63
Tištěné monografie.....	63
Internetový zdroj.....	64

Seznam použitých zkratek

BOV – byro okresního výboru

JZD – jednotné zemědělské družstvo

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

MV – místní výbor

NATO – Organizace severoatlantického paktu

OV – okresní výbor

SMV – Sekretariát Ministerstva vnitra

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ÚV – ústřední výbor

Úvod

Svoji bakalářskou práci jsem se rozhodla psát na katedře historie. Tématem mé práce je XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu a jeho ohlas v Československu, konkrétně na Liberecku a na Frýdlantsku. Tento sjezd byl velmi důležitým mezníkem v poválečných dějinách Sovětského svazu a v érách zemí socialistického bloku. Ani pro USA a západní státy vůbec tento sjezd nebyl politicky nezajímavý.

Práce bude především zaměřena na otázku, jak byl tento sjezd prezentován v komunistické straně, jaká ponaučení vyplynula a jaké další poznatky pro fungování strany všeobecně si z něho funkcionáři KSČ vzali. Dále si - v rámci možností daných zachovanými dokumenty, zprávami a protokoly - všímám průběhu stranických schůzí k XX. sjezdu KSSS na Liberecku a Frýdlantsku. V této souvislosti mne zajímala otázka, zda se díky sjezdu nějak změnily dosavadní postoje k osobnosti J. V. Stalina ve straně, a jaké názory přetrvávaly na veřejných schůzích.

Nejdůležitějšími výsledky sjezdu se nakonec nestaly ekonomické otázky, na které byl původně kladen důraz, ale ty, které se týkaly dopadu kritiky kultu osobnosti J. V. Stalina, kritiky Stalinových činů a jejich odsouzení, či všeobecné odsouzení jeho osoby, a v neposlední řadě otázka koexistence kapitalismu a socialismu. Samozřejmě věnuji také pozornost tomu, co ke sjezdu vedlo, jak proběhl, kdo se zúčastnil. Jelikož hlavní osobou kritiky se stal J. V. Stalin, bylo nutné něco poznamenat k jeho osobě, abychom lépe pochopili vznik jeho kultu. Taktéž je důležité zmínit popudy N. S. Chruščova, které jej vedly k tomu, aby přednesl na veřejnosti právě Stalinovu kritiku.

To, co se pokusím zjistit k XX. sjezdu, vytvořím i pro situaci v Maďarsku a Polsku z téhož roku. Tyto tři události spolu totiž určitým způsobem souvisí a bude zajímavé sledovat, jak se na ně v naší oblasti reagovalo.

Využité archivní prameny pocházejí z materiálů SOkA Liberec.

Další fakta jsem získala z publikované odborné a dobové literatury.

1 XX. SJEZD KSSS – obecné informace

Jednou z významných událostí 50. let 20. století v dějinách Komunistické strany Sovětského svazu, a tím i v dějinách celého Sovětského svazu, se bezesporu stal XX. sjezd strany, který se uskutečnil v únoru roku 1956, přesněji od 14. února do 25. února 1956. Sjezd se konal v Moskvě a nejpřesněji udávaným počtem účastníků, již se sjezdu účastnili, je „1 349 delegátů, kteří měli rozhodující hlas“. Dále zde bylo i několik členů s hlasem poradním („přesněji 81 delegátů“). Tento sjezd měl velký vliv i na další státy, jejichž delegace se sjezdu zúčastnily. K projednání na tomto sjezdu bylo naplánováno:¹

1. vyslechnout zprávu o činnosti ÚV KSČ
2. vyslechnout a projít zprávu ústřední revizní komise
3. vytvořit směrnice XX. sjezdu KSSS k šestému pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství
4. volby ústředních orgánů strany

Na sjezdu bylo schváleno a přijato vše, co bylo předem naplánováno k projednání, vedle toho byl také schválen nový program Komunistické strany Sovětského svazu. Dále se na sjezdu na řadu dostalo projednání tématu předchozího XIX. sjezdu a jeho plány do budoucna. Všeobecně bylo uznáno a konstatováno, že všechna ustanovení z posledního sjezdu byla splněna. V předposlední den sjezdu proběhlo uzavřené zasedání, na kterém vystoupil Chruščov se svým referátem, který odhalil Stalinovy zločiny a provedl jejich kritiku. To patří mezi nejdůležitější body celého sjezdu. Dne 25. února byl XX. sjezd ukončen, o dva dny později se konalo plenární zasedání ÚV KSČ.²

Před věnováním se samotnému sjezdu a situaci po něm (jeho důsledkům a vlivu) bude v této práci nastíněna situace v Sovětském svazu v průběhu padesátých let a zároveň dějiny KSSS v tomto období. Mezi lety 1952–1958 proběhly v Sovětském svazu velmi výrazné změny, které ovlivnily jeho celkové působení. Sovětský svaz byl

¹ *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*. Díl 4, 1954-1960. 1. vyd. Praha: NPL, 1964. s. 106.

² *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*, pozn. 1, s. 106.

mocným a silným státem a růst jeho síly neustával, proto se Sovětský svaz rozhodl této situaci nadále využít ve svůj prospěch. V roce 1955 se pokusil o urovnání vztahů v Evropě - byla schválena čtyřmi mocnostmi státní smlouva s Rakouskem a potvrzena jeho neutralita a Sovětský svaz navázal diplomatické styky s Německou spolkovou republikou. Sovětský svaz měl v otázce dalšího vývoje a možného opětovného sjednocení Německa svůj vlastní plán, který se ale nelíbil a z určitých důvodů nevyhovoval západním státům, jež ho odmítly.

„V kapitalistických zemích západní Evropy působily v této době silné socialistické nálady. Proto byl Sovětský svaz značnou částí tamního obyvatelstva vnímán jako mírový činitel světové politiky.“³

Od XIX. sjezdu se odehrály důležité události. Mezi nimi bylo i úmrtí Josefa Vissarionoviče Stalina, který zemřel 5. 3. 1953, tedy krátce po XIX. sjezdu. Plány sovětské páté pětiletky byly vcelku úspěšně splněny, tedy až na zemědělství, jež stále zaostávalo, ale postupem času se i tento nedostatek zlepšil. V únoru 1956 se konal již zmíněný sjezd, na němž byly předneseny důležité zprávy N. S. Chruščova (jehož zpráva, jako první oficiální bilance stalinské represe, byla přednesena na konci sjezdu na uzavřeném jednání)⁴, dále zprávy P. G. Moskatova, N. A. Bulganina. Bylo zde také zdůrazňováno, že socialismus překročil rámec jedné země a stal se soustavou světovou. Období mezi posledními dvěma sjezdy bylo vzrůstové – v sociální sféře. Na sjezdu bylo stanoveno, že by Sovětský svaz měl dále rozvíjet vztahy s ostatními socialistickými státy, že by měl podporovat osvobozenécké revoluční hnutí a mimo jiné že by se měl snažit zlepšit vztahy i s kapitalistickými zeměmi. Na sjezdu byly vypracovány též směrnice k národnostní politice. Sjezd byl významnou etapou v životě strany, v rozvoji sovětské země a v neposlední řadě i v mezinárodním komunistickém a dělnickém hnutí a smýšlení.⁵

3 *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*, pozn. 1, s. 110.

4 BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-053-2. s. 33.

5 *Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu*. 2. dopl. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. (Váz.). s. 600.

Referát Antonína Novotného (tehdejšího prvního tajemníka KSČ) s názvem: „Pozdravný projev k sovětským soudruhům“ byl publikován v *Nové mysl*, což byl teoretický a politický časopis Ústředního výboru (ÚV) Komunistické strany Československa. V tomto referátu se A. Novotný zmiňuje o tom, že při uskutečňování cílů pětiletky bude velkou oporou významná spolupráce se Sovětským svazem. Píše o uvědomění si, že v Československé republice se musí strana ještě více zaktivizovat, získat sílu k uskutečňování cílů, dostat lidi na svou stranu, nevzdávat se, a že vzorem je samozřejmě jen strana sovětská.⁶

Na XX. sjezdu KSSS se dospělo k závěru, že v daných mezinárodních podmínkách existuje reálná možnost odvrátit světovou válku.⁷ Především zde bylo zdůrazňováno, jak obrovský význam má mít důslednost technického pokroku, a to z toho důvodu, aby mohla růst průmyslová výroba. Vznikl zde tedy nový plán pětiletky, jejíž úspěch měl spočívat především v dobré organizaci správy strany. Pokud by byly vztahy dobré a strana by fungovala tak, jak má, úspěch pětiletky byl víc než zaručen.

Po důkladném uvážení bylo také rozhodnuto, že je nutné překonat kult Stalinovy osobnosti. Stalinův kult vznikl v určitých konkrétních historických podmínkách. Tím, jak se Stalinovi dařilo těžit ze své situace a jak mu byly později připisovány všechny úspěchy strany a celého Sovětského svazu, se přesně začal vytvářet kult osobnosti. Je až neuvěřitelné, do jaké míry jeho oblíbenost vystoupala.

Již zmíněný ÚV KSSS byl velmi důležitým stranickým orgánem. Ve funkci 1. tajemníka ÚV KSSS stál N. S. Chruščov, jenž byl i jmenován předsedou rady ministrů. To znamenalo, že měl obrovskou moc ve svých rukou, z čehož logicky vyplývalo porušování zásad kolektivnosti. Dalšími členy ÚV KSSS byli například: L. I. Brežněv, A. P. Kirilenko, K. T. Mazurov, N. M. Švernik a ještě například D. S. Poljanskij a další.⁸

Rok 1956 ukázal, že představitelé Komunistické strany Československa mohou celkem snadno kontrolovat situaci podle své strategie. Žádné vyhrocené situace

⁶ XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Praha: Rudé právo, 1956, s. 133.

⁷ *Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu*, pozn. 5, s. 595.

⁸ *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*, pozn. 1, s. 176.

nenastávaly, a to i přesto, že zde existovali antikomunisticky smýšlející občané. V Československu byly totiž již delší dobu vytvořeny s ohledem na vývoj v minulosti poměrně pevné základy pro existenci komunistického systému.

1.1 Základní informace ke směrnicím XX. sjezdu KSSS k šestému pětiletému plánu rozvoje národního hospodářství SSSR na léta 1956–1960

Návrhem směrnic ustanovených v Moskvě na sjezdu byly vytyčeny úkoly národního hospodářství – v průmyslu, v mechanizaci a automatizaci výrobních procesů, ve specializaci a kooperaci v průmyslu, v zemědělství, v dopravě a spojích, v investiční výstavbě a stavebním průmyslu, ve zvyšování produktivity práce a zvyšování hmotné a kulturní úrovně lidu. Návrh rovněž obsahoval směrnice k rozvíjení národního hospodářství ve svazových republikách.⁹

Pátý pětiletý plán rozvoje (stanovený na minulém sjezdu) byl splněn, dle očekávání, dobře. Došlo ke zvýšení průmyslové výroby SSSR o 85 % a produkce výrobních prostředků zároveň vzrostla o 91 %. Úkoly pětiletého plánu v nejdůležitějších druzích výroby těžkého průmyslu – oceli, válcového materiálu, uhlí, nafty, elektrické energie, cementu, hliníku, v automobilech, traktorech a mnoha jiných, byly překročeny.¹⁰

V rámci celkové politiky vedení Komunistické strany Sovětského svazu a sovětské vlády došlo i ke vzestupu socialistického zemědělství. Rozšíření osevní plochy obilovin se docílilo kultivací panenské půdy a dlouhodobých úhorů. Došlo ke vzrůstu sklizně hlavních zemědělských plodin i produkce živočišné výroby. Úkoly pětiletého plánu v dopravě byly překročeny. V dopravě stoupla produktivita díky zdokonalování techniky a jiným organizačním opatřením.¹¹

Na XX. sjezdu bylo konstatováno, že rozvoj některých průmyslových odvětví zaostává za rostoucími potřebami národního hospodářství. I přes úspěchy předposlední

9 *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*, pozn. 1, s. 113.

10 *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*, pozn. 1, s. 122.

11 *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*, pozn. 1, s. 122.

pětiletky zůstala řada odvětví pozadu v zavádění a využívání nejnovějších vymožeností soudobé vědy a techniky. Celkově během této pětiletky vzrostla síla země po stránce ekonomické. Úroveň života lidí po stránce materiální i kulturní dosáhla též zvýšení. Došlo k rozšíření hospodářských styků Sovětského svazu s některými lidově demokratickými zeměmi. Celkově se tak upevnilo mezinárodní postavení Sovětského svazu. Dosažená úroveň rozvoje společenské výroby umožnila sovětskému státu rychle rozvíjet nejen produkci výrobních prostředků, nýbrž i výrobu spotřebních předmětů, a tak podstatně rozmnožit společenské bohatství.¹²

Velkým cílem sovětské země bylo dosáhnout a předstihnout nejvyspělejší kapitalistické země v produkci na jednoho obyvatele. *„Hlavní úkoly šestého pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství tkví v tom, aby na základě přednostního rozvoje těžkého průmyslu, neustálého technického pokroku a zvyšování produktivity práce byl zajištěn další mohutný růst všech odvětví národního hospodářství, uskutečněn podstatný vzestup zemědělské výroby a na tomto základě bylo dosaženo značného zvýšení hmotné a kulturní životní úrovně sovětského lidu. Proto se od šesté pětiletky očekávalo hodně.“*¹³

Po shrnutí celých směrnic lze za hlavní úkol označit to, aby byl rozvojem těžkého průmyslu, neustálým technickým pokrokem a zvyšováním produktivity práce zajištěn další růst všech odvětví národního hospodářství, stejně jako podstatný vzestup zemědělské výroby.

12 *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*, pozn. 1, s. 123.

13 *Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV*, pozn. 1, s. 123.

2 Hlavní otázky, které XX. sjezd vyvolal a které problémy vyzdvihl

„Sjezd byl a bude neodmyslitelným historickým mezníkem,“¹⁴ a vyplynuly z něj tři důležité body, na které bylo třeba nějakým způsobem zareagovat a na zasedáních je projednat. Jedná se především o osobu Stalina, jeho činy, důsledky těchto činů a otázku kultu osobnosti, který se k jeho osobě váže. V neposlední řadě byla nastolena otázka, jak to bude vypadat ve světě, kde jsou proti sobě dva odlišné systémy – socialismus a kapitalismus. „Sjezd orientoval KSSS i všechny ostatní komunistické strany na celém světě na to, aby v celé své šíři a úplnosti byly obnoveny leninské zásady stranického kolektivního vedení a rozhodování, které byly v minulosti opomíjeny vinou kultu Stalinovy osobnosti.“¹⁵

Sjezd schválil zásadu mírové koexistence socialistických a kapitalistických států, čili odmítl starší představy o nevyhnutelnosti války mezi SSSR a USA. Koexistence ovšem neměla znamenat žádné podstatné ústupky západním státům a zejména ne dialog v ideologické oblasti či dokonce zásadní demokratické reformy v socialistických státech sovětského bloku.

V ostatních ohledech, především v ekonomice, existovala možnost koexistence. Tyto dva systémy měly předpoklady pro společné soužití. Klid a mír měl být základním pilířem.¹⁶ Podle představ sovětského vedení by válka západních států (států NATO) proti SSSR sice nedopadla v jejich prospěch, ale současně by mohla vést k totálnímu zničení planety. Takže pouštět se do tohoto boje by bylo pro obě strany zbytečné.

Československo bylo v bloku socialistických států v daných směrech význačnější. Zapříčiněno to bylo tím, že československý stát *„byl jedním z průmyslově nejvyspělejších států světové socialistické soustavy.“* A díky své poloze *„tvořil západní hranici socialismu.“¹⁷* Již v minulých letech tíhlo Československo na stranu Sovětského

¹⁴ *Drama devatenáct set padesát šest*. Praha: SNPL, 1957, s. 8.

¹⁵ *Drama devatenáct set padesát šest*, pozn. 14, s. 8.

¹⁶ *Drama devatenáct set padesát šest*, pozn. 14, s. 12.

¹⁷ *Drama devatenáct set padesát šest*, pozn. 14, s. 124.

svazu, a to se po sjezdu ještě více upevnilo. Samozřejmě Sovětský svaz nebyl jediným, s kým československý stát spolupracoval, ale vztahy mezi těmito státy v dané době byly druhořadé. Československo rozvíjelo omezenou hospodářskou spolupráci i se západními (kapitalistickými) státy: docházelo k sepisování dohod a smluv, proběhla různá jednání a schůzky. Bylo důležité navazovat nové styky a udržovat je.

Konference KSČ, které se konaly po XX. sjezdu KSSS, se zabývaly sjezdem poměrně podrobně a snažily se z něj vyvodit vlastní závěry pro další práci KSČ. *„Závěry a poučení z XX. sjezdu KSSS, jejich tvořivé uplatnění v našich podmínkách má prvořadý význam pro správné řešení našich velikých úkolů.“*¹⁸

Českoslovenští hosté na XX. sjezdu konstatovali: *„XX. sjezd jednomyslně schválil a vysoce ocenil zásadovou aktivní a pružnou zahraniční politiku, kterou z iniciativy a za řízení ÚV KSSS provádí v poslední době sovětská vláda.“*¹⁹ Dříve bylo mezi státy s jiným zřízením napětí. V roce 1956 už i Chruščov zdůrazňoval, že takové státy mohou vedle sebe žít v klidu a jen se musí jít hlouběji ve vylepšování daných vztahů, jinak by byla ohrožena mírová spolupráce. Odstranit vzájemné soužití v neklidu a napětí měly za úkol stranické návštěvy delegací, rozvoj obchodních styků a větší iniciativa Sovětského svazu.

Československo, vedené komunisty, sice nebojovalo s kapitalistickými zeměmi, ale rozhodně nebylo jejich přítelem. Českoslovenští komunisté věřili, že v boji s kapitalistickými zeměmi budou mít úspěch na své straně. Socialismus měl nad kapitalismem zvítězit.²⁰ *„Ústřední výbor je si vědom toho, že svést úspěšný boj s byrokratismem znamená nebojovat jen proti jeho jednotlivým projevům, ale proti základním příčinám.“*²¹

18 Státní okresní archiv Liberec, fond Městského výboru KSČ Liberec, karton 4, inv.č. 11, Konference MV KSČ.

19 Státní okresní archiv Liberec, fond Městského výboru KSČ Liberec, karton 4, inv.č. 11, Konference MV KSČ.

20 Socialismus prý byl „vyšším společenským řádem než kapitalismus“.

21 Státní okresní archiv Liberec, fond Městského výboru KSČ Liberec, karton 4, inv.č. 11, Konference MV KSČ.

2.1 Stalin a jeho cesta ke kultu

Pro pochopení kritiky Stalina je nezbytné si ujasnit, co za člověka Stalin ve skutečnosti byl. Pokud s jeho životem spojujeme kult osobnosti, měli bychom také ve zkratce shrnout jeho život. Stalinův kult osobnosti typicky přehání zásluhy a přehnaně je zdůrazňuje a oslavuje jeho skutky, jako by byly „posvátné“ a maximálně hrdinské. Teprve zpětně můžeme vidět, jak se v oslavování Stalinovy osoby lidé pomýlili. Jde především o oslavování osoby a spojování s tak údajně záslužnými činy, které nemusely být oslavované na tak vysoké úrovni. Při zpětném pohledu do historie si uvědomujeme, že někdy mohl Stalin situace řešit méně drastickým způsobem. Mohl se více opřít o mírová jednání. Na druhou stranu, nikdo nezaručí, že by na tom Sovětský svaz byl lépe, kdyby Stalin upustil od své „přebojovné nálady“. Není jednoduché mít „v rukou“ tak obrovský stát. Mince má vždy dvě strany, ale kdo určí, která rozhodnutí jsou dobrá a která povedou k zániku.

J. V. Stalin se narodil na počátku prosince 1878 v městečku Gori v Gruzii, vlastním jménem jako Josif Vissarionovič Džugašvili. Jako datum svého narození uváděl však den 21. prosinec 1879.²² Jeho otec byl švec a jeho matka prادلena. Na (údajně) přání matky vystudoval církevní školu v Gori. Za svých studií se angažoval v podzemním hnutí ruských sociálních demokratů. Také kradl, byl několikrát zatčen, vypovězen do vyhnanství a další eskapády provázely jeho dospívání. Své vzdělávání doplňoval studiem marxistických spisů. Svými skutky se dostával více do popředí Leninova zájmu, se kterým měl celkem dobrý vztah. Po roce 1917 jeho stranická kariéra začala stoupat velmi rychle, ale i přesto se u bolševiků nedostal do nejužšího vedení. Již dříve se Stalin ukázal jako osoba tvrdě potlačující odpor (byť jen ten domnělý) a tato jeho vlastnost přetrvala až do konce jeho života a přetrvala v tvrdší formě. Postupně zastával mnoho funkcí najednou, což v té době nebylo obvyklé. Tato nezvyklá situace spíše znepokojovala a dokonce i Lenin si postupně uvědomoval, že Stalin soustřeďuje ve svých rukou příliš mnoho moci. Nestihl však již nic zásadního podniknout, protože po jeho smrti roku 1924 Stalin nastoupil na nejvyšší post v SSSR. Již po jeho nástupu

²² Již tento fakt nastiňuje, jakou moc kolem sebe Stalin vytvářel a soustředil a jak s ní nakládal ve svůj vlastní prospěch a pohodlí.

bylo zřejmé, že ze svého potlačování odporu proti jeho osobě za žádnou cenu nehodlal slevit a to dodržel.

Třicátá léta dvacátého století se stala pro Stalina obdobím, kdy byla jeho osoba naplno vyzdvihována, objevovala se v tisku. Znáмым se stal také v akademických kruzích, kde si potřeboval upevňovat pozici a dostát svých úkolů a plánů. V jeho vedoucím postavení ho utvrzovaly čistky, které prováděl v rámci strany. Tím Stalin vytvářel ze svého pohledu novou „stranu“, tj. svou stranu. Díky těmto činům se z něj stávala obávaná osoba s hlavní mocí ve státě. Počet obětí, které doplatily na masovou persekuci, Stalinem nařízenou a vedenou, na čistky a stranické procesy, se pohybuje v řádech statisíců, ba milionů.

Můžeme obdivovat, čeho v životě Stalin dosáhnul a kam se vypracoval. Stále však musíme mít na paměti, že daleko překročil jakékoliv meze „normálního“ chování vůdčího politika podle standardů ve 20. století. Z dnešního pohledu na situaci můžeme vyvozovat zcela jiné závěry, než jaké vyvozovali Stalinovi soudobí přívrženci, kteří chápali teror jako více či méně nutnou součást „obranu socialismu proti vnitřním i vnějším nepřítelům“. Možná za Stalinovým chováním stojí i neveselé dětství, obzvláště od svého otce si nemohl přinést kladné vlastnosti. Jeho otec byl bezcitný a krutý. Možná to zčásti působilo na jeho chování v dospělosti. Pokud neměl veselé dětství, přenesl si vzpomínky na bolest a utrpení do pozdějších let.

Stalin byl bolševikem, ne idealistou. Věděl, že k dosahování cílů toho musí hodně vynaložit. Likvidoval oponenty, upevňoval svou moc, ničil odpůrce a to vše ve jménu vlastního přesvědčení o správnosti činů. Nepřátelé pocházeli z předrevolučních politických (protibolševických) stran, z řad různých církví, z řad inteligence, z představitelů různých etnik – všichni, kteří ho mohli nějakým způsobem ohrožovat. Druhá světová válka jeho výhradní pozici ve státě podnítila. Uvědomoval si, že ze své pozice může zasahovat do evropského dění ve prospěch státu a především ve prospěch sebe samého.

Důležitým krokem bylo získat si spojence, a proto postupoval zpočátku opatrně. Nechtěl riskovat, že by jeho plány zničila přebytečná zbrkllost a neopatrnost a přehnaná ctižádostivost. Svých cílů dosahoval, a to i přesto, že na to šel pomalými krůčky. Po válce již bylo zřejmé, že Stalin dosáhl své vize stát se osobností velkého

a obávaného vůdce. Jeho dlouhé snažení udržet se na nejvyšším postu a mít lidi ve své moci skončilo dne 5. března 1953, kdy zemřel na mozkovou mrtvici. Jeho stín se ale mezi lidem udržel ještě minimálně tři další roky. Dokud jeho činy nezačal veřejně kritizovat N. S. Chruščov.

Ke konci svého života Stalin již nebyl tím, kým byl po celý svůj život. Síly mu docházely, pronásledovala ho představa, že všichni jsou jeho potencionálními nepřáteli. Stále však jeho přítomnost vyvolávala pocit strachu. Lidé si stále nebyli jistí, zda jim i přes Stalinův zhoršující se stav nic nehrozí, pokud se začnou kriticky k situaci vyjadřovat.

Stalin byl ve své době jedním z nejvýznamnějších státníků vůdců. Potažmo to můžeme vztáhnout i na dobu celého 20. století. Jeho velkou část činů ale z pozitivního hlediska jako významné nemůžeme uznávat. Dnes to již vidíme zcela jasně a kritika je oprávněná. Zmařené miliony lidských životů jsou toho jasným důkazem.

Jako osobnost měl v sobě energii, vůli jít si za svými cíli, odhodlání, hrdost a další vlastnosti, které z něj dělaly toho, na kterého svět pro jeho zločiny nikdy nezapomene. Na druhou stranu mu nemůžeme upřít mocenské pozdvihnutí země, její postavení vůči dalším mocným státům. Jen způsoby, které k tomu dopomohly, jsou zapsány do minulosti černou barvou a nedají se smazat, natož omlouvat. Jeho smrtí došlo v daném pohledu k umírnění situace v zemi a možná bych zde mohla vyzdvihnout jeden citát, který zčásti tuto situaci vystihuje: „Smrt řeší všechny problémy. Není člověk, není problém“.

2.2 Československá destalinizace

Krátce po smrti Stalina zemřel i tehdejší československý prezident Klement Gottwald. To způsobilo personální změny ve vedení KSČ. Na první pohled jiný dopad tyto události neměly. Avšak XX. sjezd KSSS znamenal také určité problémy pro československé komunisty, např. zrovna odhalený pomník J. V. Stalina na Letné v Praze odporoval procesu destalinizace.²³ Na rozdíl od Polska či Maďarska si Československo snažilo problémy a záležitosti spojené s „destalinizací“ udržet

²³ Nakonec zbourán až v roce 1962.

v rámci samotné strany. K tomu především napomohl Chruščovův referát přednesený na XX. sjezdu. Jeho tištěná verze se mezi československou veřejností dostala především díky kulturnímu středisku při polském velvyslanectví v Praze.²⁴

„O správnosti odsunu Němců v roce 1945 se v souvislosti s kritikou Stalinových chyb v národnostní otázce znovu diskutuje. Dále jsou dotazy, co bude se Stalinovými teoretickými pracemi, zda bude i nadále udílěna Stalinova cena míru, jestli budou odstraňovány pomníky apod. Dále soudruzi žádají pokyny k nesení obrazů Stalina na 1. máje a tato otázka se vyskytuje na většině schůzí. Na schůzích se projevovaly i názory svědčící o naprostém nepochopení některých otázek a názory převzaté ze zahraničního rozhlasu....byl vysloven názor: Možná, že je to jen taktika, aby se obětováním Stalina mohla navázat spolupráce s kapitalistickými zeměmi. (Zpráva kraje Ústí nad labem).“²⁵

2.3 Chruščov po smrti Stalina

Komunistický systém spojovala ideologie, rozsáhlý kontrolní aparát a především osoba Stalina. Ten byl v určitých ohledech označován za „novodobého tyрана“. Jeho smrt znamenala konec jedné epochy. Po Stalinově smrti společně s Malenkovem a Berijou vedl impérium ještě Vjačeslav Molotov. Události v Sovětském svazu v mnoha ohledech znamenaly určitou uvolněnost od kontroly nad Polskem a nejen nad ním.²⁶

Stalinovou smrtí totalitní společnost ztratila hlavní a pevné vodítko. Přesto se charakter a struktura nezměnily hned, nadále tu fungovaly znaky totality. Za Stalinova života se nestávalo často, aby někdo nastolenému režimu vzdoroval. Nyní se však skupiny, hledající z totalitního režimu únikové cesty, začaly více dostávat do popředí.

24 VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. Historická řada. ISBN 80-85983-82-6, s. 379.

25 KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2005. Vybrané spisy Karla Kaplana. ISBN 80-86598-98-5. s. 395.

26 Platilo i pro další státy socialistického tábora.

V čele vlády stanul G. M. Malenkov.²⁷ Šéfem bezpečnosti se stal L. P. Berija. Společně s Malenkovem byli spojenci a plánovali obměnit v té době již neúnosný stalinský kurz. Pomalu (ale jistě) se začínala ozývat kritika činů Stalina. „*Patřilo mezi ně vyhlášení kolektivnosti vedení, odsouzení teorie, dle níž jsou dějiny vytvářeny vynikajícími osobnostmi a dokonce i škodlivost kultu osobnosti,*“²⁸ apod. Berija v létě 1953 „padl“ a do popředí se více dostával N. S. Chruščov, jenž byl osobou do té doby spíše přehlíženou. Chruščov dokázal tahat za nitky v politické sféře tak, že nakonec v roce 1955 „ovládl pole“. Bylo mu jasné, že pokud se mu podaří do vedoucích pozic dosadit své přívržence, situaci dostane pod svou kontrolu. Z tohoto důvodu do čela vlády dosadil svého člověka, N. A. Bulganina.

N. S. Chruščov i Malenkov měli obdobné názory, které se týkaly počtu nutných reforem.²⁹ Chruščov byl od září 1953 ve funkci prvního tajemníka ÚV KSSS a po odstoupení Malenka z čela vlády se dostal na vedoucí pozici ve státě.³⁰

XX. sjezd KSSS byla akce, která se mu náramně hodila do jeho plánů, byl svolán předčasně na jeho popud. Zde mohl své názory a nápady na změny předávat dále, upevňoval si pozice. „*Sice měl ve své funkci velkou moc, ale ÚV KSSS mělo stále větší.*“³¹ Z toho důvodu svůj několikahodinový referát přednesl na konci sjezdu na uzavřeném zasedání. Chruščovův referát nebyl zveřejňován v úplném znění, straničtí funkcionáři z ostatních zemí pak dále předávali (především) jen tzv. „odvar referátu“. Jeho kritika Stalinovy osoby byla možná až moc přísná, ale v zásadě kritizoval Stalinovy činy a vedení státu přímě a bez skrupulí. Chruščovovy plány na zlepšení zemědělství se projeví i na sjezdu, kde se vyjádřil i k programu další pětiletky. Dále Chruščov přidal několik poznámek k zahraniční politice, ve které nastaly změny již vzápětí po smrti Stalina. V otázkách vztahů socialistických zemí došlo také k menší

27 Chruščov se o něm vyjadřoval jako o člověku, který výborně plnil pokyny, ale postrádal iniciativnost.

28 ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny, 1995, Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X, s. 364.

29 Chruščov se zaměřil především na zemědělství jakožto odnož sovětského národního hospodářství.

30 ŠVANKMAJER, Milan, pozn. 28, s. 366.

31 VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav, pozn. 24, s. 304.

změně: „*Formy přechodu k socialismu měly být v budoucnu stále rozmanitější.*“³² Konkrétně za touto tezí můžeme vidět Čínu a Jugoslávii. Zahraniční politika Sovětského svazu měla za úkol směřovat své cíle do mírových soužití.

Chruščov se snažil Sovětský svaz ukázat v novém světle s novými plány. S čímž začal již před sjezdem, který jeho dosavadní počínání potvrdil. Věděl, že pokud chce být vůdcem, musí se od Stalina odlišit. Poukázal na rozdíly mezi nimi a doufal, že se mu podařilo do myslí ostatních vštípit myšlenky, které je o tom měly přesvědčit. Chruščov si nešel za svými cíli bezhlavě, měl v hlavě plány a těch se snažil držet a zároveň si udržet vedoucí postavení ve straně. Dokázal, že s jeho osobou v čele je strana semknutá a že umí řešit problémy mírovými cestami.

To, co vyvolalo Chruščovovo vystoupení proti Stalinovi, v Sovětském svazu nečekali. Intenzita kritičnosti vystoupala do závratných výšin. Kritika nebyla ve všech státech na stejné úrovni. Nejvíce ovlivnila situaci v Polsku a Maďarsku. „*Události v Polsku a Maďarsku v létě a na podzim 1956 však další destalinizaci zastavily.*“³³

2.4 Kampaň v Československu po sjezdu KSSS na téma: Kult osobnosti

V Moskvě se československá delegace zdržela od 11. do 28. února roku 1956. Právě v těchto dnech probíhaly důležité rozhovory se sovětskými funkcionáři. Po jejím návratu z Moskvy převyprávěl Antonín Novotný ostatním členům ÚV KSČ většinu informací z projevů, které si zapamatoval. Těchto faktických poznámek bylo velké množství a některé z nich Antonín Novotný ani nečekal, není se tedy co divit, že nebyl schopen vše předávat dále. Českoslovenští hlavní představitelé strany ale ne všechny poznatky a poznámky zprvu dobře pochopili.³⁴

V. Široký a A. Zápotocký po návratu z Moskvy měli za úkol připravit na schůze krajských funkcionářů referát o XX. sjezdu KSSS. Je logické, že takto závažné informace si nemohli nechat pro sebe a museli je předat mezi ostatní členy strany. Referát sestavili podle již zaběhnuté praxe, tj. opakovali zhutněný obsah hlavních

32 ŠVANKMAJER, Milan, pozn. 28, s. 369-370.

33 VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav, pozn. 24, s. 306.

34 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 367.

sjezdových projevů a závěrů, s pokusem vyvodit poučení pro vlastní stranu. Věnovali se postojům ke své vlastní minulé politice, i když ne ve velké míře. Důsledkem toho se setkávali i s nesouhlasem o tom mluvit ve vlastních řadách.³⁵

Ve skutečnosti se spíše jednalo o zaskočení z tak vysoké kritiky Stalinovy osoby. Z tohoto důvodu se navrátilí funkcionáři nechtěli o tom moc zmiňovat. Bylo zřejmé, že chování Chruščova přesáhlo určité hranice očekávání. Nikdo před ním si nic takového nikdy nedovolil. Došlo zde k určitému zvratu, který měl zpočátku spíše charakter překvapující, což zástupci států na sjezdu vnímali velmi intenzivně.

Po první informaci o Stalinovi odpovídal na schůzi funkcionářů v Liberci Zápotocký takto: *„Někdo může klást otázku, proč se na XX. sjezdu nemluví o s. Stalinovi. Z toho soudruzi vycházejí. Byla by to neplodná diskuse, odpoutala by pozornost od velkých úkolů dneška a velkých úkolů budoucnosti. Nic lidí tak rádi nedělají, jako se máchat ve špinavém prádle...Rozpře se diskuse o vině a ne jaká poučení si z toho vzít.“*³⁶

Bylo zřejmé, že návratem delegace z Moskvy se situace teprve dostane do „plných obrátek“. Sjezdem to jen začalo. Delegace započala kampaň v rámci stranických schůzí funkcionářských sborů v krajích a poté v okresech. Informovanost na těchto schůzích o kritice Stalina byla zpočátku nedostatečná. Otázkou zůstává, zda to opravdu bylo způsobeno přetrvávajícím otřesem ze sjezdu nebo jen nechtěli hned v počátcích připustit, že došlo ke kritice tohoto velikána. Stalin byl osobou s velmi zvláštním, ne vždy úplně milým přístupem a ostatní to ze strachu z něj přehlíželi. Převládající pocit bránění Stalina v prvních chvílích po sjezdu nepřekvapoval, vzhledem k minulosti spojené se Sovětským svazem a jeho osobou.³⁷

Samozřejmě docházelo k diskuzím ohledně kultu osobnosti. To se stalo takovým nepsaným pravidlem. Tato první fáze kampaně měla mít původně jen informační a jednorázový charakter.³⁸ Pojem kult osobnosti byl v té době něčím, co patřilo mezi označení ne tolik obvyklé a hojně používané. Pak je těžké věřit, že všichni přesně

35 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 369.

36 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 370.

37 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 373 – 374.

38 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 375.

věděli, co je jím konkrétně myšleno, co si pod ním představit a jak se s ním vypořádat. Kult osobnosti v sobě skrýval mnoho a především představoval něco, co bylo lepší raději nepoužívat. Osoby, které by se mohly vyskytovat i v řadách československých komunistů, bylo třeba usměrňovat. Nikoho Stalinova formátu si znovu nemohli dovolit nechat „vytvořit“. Na druhou stranu strach z tohoto pojmu nesměl v lidech vyvolávat nadále další obavy a bezmoc, alespoň už se vědělo, čeho se případně zkusit vyvarovat do budoucna. V Československu do té doby žádný „velikán“ nebyl označen stejným ani podobným výrazem, či alespoň za něj veřejně brán. Ne do té míry, že by se o tom veřejně diskutovalo v takovém rozsahu, jako v tomto případě. Nové věci všeobecně lidi vyděsí, zvláště pokud neví ani samotné vedení státu, jak se s nimi vypořádat. K opaku však došlo v Moskvě, ta šla v sebekritice závažných chyb v politice mnohem dále a hlouběji, než se očekávalo.

„Z KSČ se stala nejdogmatictější církev, v níž se věří, avšak stále méně přemýšlí.“³⁹ Do určité míry jde o správný a celkem trefný poznatek k situaci, v níž se nejen Československo nacházelo. Z agenturních zpráv k dané situaci vyplývá, že ve všeobecném mínění převládal názor, že XX. sjezd KSSS znamenal oficiální ukončení stalinského kurzu. Jednou z prvních a celkem výstižných reakcí byly ty, které se týkaly Stalinova pomníku na Letné, politických procesů s představiteli strany a dalších témat. Což souvisí s životem Stalina a jeho činy a skutky. Reakce v okrese: *„Členové reagovali velmi překvapeně a zdálo se jim to nemožné, co se všechno dělo, (státní statek Jindřichovice).“⁴⁰*

Druhá část kampaně začala na konci března roku 1956 a otázky kultu osobnosti byly převáděny do otázek týkajících se Gottwalda a jeho případného obdobného kultu. Dnes už je těžké odhadnout do jaké hloubky se o tomto pojmu v souvislosti s bývalým prezidentem mluvilo,⁴¹ ale členové KSČ k tomu jistě měli co říct. Nyní mohli, byl správný čas konečně něco řešit.

³⁹ KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 378.

⁴⁰ KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 390.

⁴¹ Který měl ve srovnání se Stalinem určité podobné znaky.

Když se vrátíme ke kultu osobnosti samotného Stalina, dá se pochopit překvapení, jaké toto označení vyvolalo. Stalin byl jen pár let po smrti, ale jeho „sláva“ i důsledky činů nemizela. Ač tedy nikde není psáno, zda sláva jen v kladném slova smyslu nebo zda je možné ji myslet i v ironičtější podobě. Stalinova sláva nemizela pro ty, kteří přehlíželi jeho činy a skutky, které nebyly zrovna oslavné. Státy Sovětskému svazu poddané a oddané⁴² určitým způsobem zažily šok a nemilé překvapení z poznatků o Stalinovi. Určité náznaky již mohly pozorovat v době, kdy se výročí Stalinovy smrti již tolik neoslavovalo a přecházelo se celkem v tichosti.

Názor, že Sovětský svaz potřeboval autoritativního vůdce je sporný. Rozhodně se těmito slovy nemohlo omlouvat Stalinovo chování a jednání. Nikdo netvrdí, že nemohl mít tak obrovský vliv. Otázkou by spíš mělo být, zda k tomu musel používat takových praktik. Činy, jichž se dopustil, rozhodně nevypovídají jen o čistě pozitivních úmyslech.

A. Novotný tedy sepsal referát na toto téma⁴³ a ten se poté předčítal na schůzích. Referát představovali funkcionáři členům krajských a okresních výborů KSČ na schůzích. Ty nebyly předpřipravené a tak následné diskuze probíhaly spontánně.⁴⁴ To byl asi ten nejlepší způsob, jak se svobodomyšlně vyjadřovat k tématu a „popustit uzdu“ svým myšlenkám a momentálním pohnutkám. V bezprostřední reakci členů krajských a okresních výborů KSČ na první oficiálně sdělené poznatky o Stalinových chybách a zločinech zaznívaly různé až protikladné názory. Lidé se rozdělovali do několika táborů a každý z nich měl právo vyjádřit svůj názor a stát si za ním. Snažil se o něm přesvědčit i další skupinky. Tak docházelo k důležitým a neopakovatelným diskuzím. Existovalo několik skupin, které svůj názor na Stalina měly odlišně nastavený. Skupina s názorem, že zveřejnění Stalinova odhalení bylo správné. Další byla skupina, která Stalina odsuzovala. Či naopak skupinka, která se Stalinovy osoby zastávala. Do další skupiny patřili ti, kteří byli skeptičtí a předkládaným faktům a informacím nevěřili a nebyli si jistí, zda je nakonec přijmout nebo nepřijmout.⁴⁵

42 Tvořící blok států se sovětským vlivem.

43 Jako odezvu na sjezd a především Chruščovův referát ze závěru sjezdu.

44 Což dokazují níže uvedené zápisky ze schůzí na Liberecku v jedné z dalších kapitol.

45 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 381.

„Pochybovačně utvrzovala nejčastěji se opakující a věrohodně nezodpovězená otázka: Proč s kritikou Stalina vystoupili až po jeho smrti a odhalovali ho ti, kteří kult osobnosti posilovali a nesli odpovědnost za jeho politiku?“⁴⁶

Postupně se informace o sjezdu z centrálních výborů dostávaly do krajských, následně okresních a poté do družstev a podobných organizací, přímo k jednotlivým členům a zaměstnancům. Postup předávání byl logický: jako první proběhlo zasedání ÚV KSČ, odtud se příslušníci politického byra rozjížděli referovat do krajských výborů a jejich členové pak informovali nižší stranické organizace. Tam byly vždy určeny zodpovědné osoby, které odpovídaly za správný průběh schůzek a za správnou informovanost. *„Otřes, který přivodily informace o Stalinovi, prohloubil, upevnil nebo teprve zasel nedůvěru ke komunistickému vedení a k Sovětskému svazu.“⁴⁷*

Jak zde již bylo dříve zmiňováno, důležitým se stává správné vymezení pojmu kult osobnosti. Jeho kritické zhodnocení a správné vysvětlení. Je opravdu kult osobnosti nutné používat jen ve spojitosti s velikány jako byl Hitler či Stalin? Pokud pojem zevšeobecníme a snížíme nároky, mohl by být brán i jako označení pro vedoucího určitého podniku, družstva a podobně. K čemuž při špatném aplikování taktéž docházelo. Setkat jsme se s tím mohli především na vesnicích. Do doby osočení Stalina nebyl důvod se nad tím vším zamýšlet. Věci byly brány tak, jak se stávaly. Lidé se neradi pouštějí do neznámých vod, pokud k tomu nejsou okolnostmi donuceni. Což platilo až do doby února 1956 nebo spíše až března (po návratu delegace z Moskvy). A v podstatě to platí ve všem až dodnes.

Kritizování Stalina mělo za následek určité zklamání důvěry ve stranu. Vždyť ti, co je vedli, nyní říkali, že nebyli těmi dobrými. Po dobu Stalinova života ho sovětští funkcionáři vychvalovali a možná i ze strachu se báli proti němu a jeho činům vznést veřejně jakákoliv slova nesouhlasu, tedy alespoň veřejně. Vždyť stačí si vzpomenout na vykonstruované procesy s nepohodlnými lidmi, či přímo dokonce i se stranickými příslušníky. Není tedy důvod se divit, že převažovali ti, kdo s kritikou spíše nesouhlasili. Kritizování osoby J. V. Stalina mohlo přinést i další vlnu negativních výtek.

46 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 383.

47 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 423.

Ty by se projevovaly u menších funkcionářů ve straně. Komunisté zčásti ztráceli pevnou půdu pod nohama a někde to museli „ventilovat“ ven. Otázkou zůstává, jak moc chytrý tah to byl. Tato změna politické atmosféry byla namířena na kritiku ústředních komunistických funkcionářů československých. Největší vlna kritizování se snesla na osoby Alexeje Čepičky, Václava Kopeckého a Karola Bacílka⁴⁸ a nejen na ně. Kritika postihla i další funkcionáře. Nemuselo jít přímo o tu závažnou, ale nějaká slova výtky k jejich osobám se objevovala.

Diskuze k XX. sjezdu nebyla jen přímo k politickým záležitostem, ale pronikla i do směru zabývajícího se kulturou a s tím spojenými záležitostmi. Jednalo se především o odvětví literatury, sovětských publikací, článků a dalších. V rozhovorech často došlo na „*dotazy na postoj k dílům a tvůrcům, kteří propagovali kult osobnosti*“.⁴⁹

„*Druhá etapa kampaně k XX. sjezdu vytvořila základnu pro prosazení změn v dosavadní oficiální politice, v existujícím systému a pro další výměnu funkcionářů.*“⁵⁰

To, co situace vyvolávala v Československu nebylo neobvyklé. Reakce podobného, ne-li v mnoha ohledech stejného typu se vytvořily i v dalších státech sovětského bloku. Tyto důsledky se daly očekávat, protože Sovětský svaz byl určitým způsobem jejich příklad a nebo měl nad státy velký vliv. Byl to jejich vzor politického i dalšího žití. Tato představa se však z ničeho nic začala bortit. Překvapení střídala nejistota, strach z budoucnosti, vztek z let minulých, výčitky a mnoho dalších pocitů.

„*Třetí etapa kampaně k XX. sjezdu KSSS začala schůzí ÚV KSČ v dubnu roku 1956.*“⁵¹

Situace a průběh schůzí v lidech probouzela sebekritiku. Což mohlo způsobovat uvolnění vnitřního napětí, jak ve straně, tak i v samotných členech strany. Uvědomovali si dopad své poslušnosti vůči straně, vůči samotnému Sovětskému svazu, vůči svému státu. Sebekritika byla možná na místě, ale mohlo k ní dojít již dříve a ne až v této „vyhrocené situaci“. Samozřejmě slovo vyhrocený je trošku přeceňující, ale nebojme

48 První náměstek předsedy vlády a ministr národní obrany gen. arm. dr Čepička, první tajemník ÚV KSSS Bacílek, náměstek předsedy vlády Kopecký.

49 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 397.

50 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 400.

51 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 400.

se přiznat, že se jednalo o výjimečnou situaci, která nebyla pravidelnou záležitostí. Zajímavé je, že si teprve nyní členové komunistické strany zpětně uvědomovali své chyby a nedostatky. Z toho vyplývala poučení pro blízkou budoucnost.

Již zmíněná vnitřní kritika se například týkala byrokratismu, nesmyslné centralizace, činnosti vlády, politických procesů či třeba poměrů v armádě. Nyní cítili straničtí členové povinnost vyjadřovat se k těmto tématům. Z pohledu dnešního člověka určitě měli povinnost dát najevo své smýšlení. Samozřejmě svoboda slova byla stále do jisté míry „omezená“. Ale vždy je důležitá komunikace, která vede k dialogům a poté k diskuzím. Pro problémy je poté snadnější najít řešení. Mohlo by se zdát, že nyní tomuto modelu nestálo nic v cestě, ale stále tu existovala jistá omezení. Ne všechna byla psaná oficiálně. Strach přetrvával dále, jen byl již nahlodán a mohl směřovat k celkovému úpadku nebo alespoň částečnému oslabení.

Je nepřekvapujícím faktem, že dění ve straně nezůstalo jen ve „zdech strany“. *„Pokračovala a šířila se diskuze mimo stranu, ve veřejnosti, na schůzích, šeptandou a ve sdělovacích prostředcích.“*⁵² Napomohl tomu určitě i sjezd spisovatelů či články v novinách a samozřejmě i další způsoby by se našly, jak se informace dostávaly mimo svět strany.

*„Komunistické vedení ukončilo kampaň k XX. sjezdu KSSS ke dni 2.5. 1956.“*⁵³

*„V přesvědčení o zdárném ukončení kampaně k XX. sjezdu utvrzoval vedoucí funkcionáře ohlas konference a reakce nižších složek strany. Použili zaběhnuté praktiky. Akce se vyznačovaly některými znaky: menší účastí na schůzích, poloviční ve srovnání s kampaní k sovětskému sjezdu, a rovněž podstatně menší diskuzí.“*⁵⁴ To naznačovalo, že vedení dosáhlo svých cílů během své delší kampaně a to, že strana přestála prvotní šok a začala se zabírat problémy všedních dní, jako tomu bylo před sjezdem. Život se zčásti vracel do zajetých kolejí. To však neznamenalo konec řešení a ukončení zpracovávání poznatků ze sjezdu. Jen došlo k uvolnění situace.

⁵² KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 419.

⁵³ KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 421.

⁵⁴ KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 426.

2.5 Reakce v OV KSČ LIBEREC

Schůze probíhaly v této oblasti každý měsíc. Někdy se stalo, že i vícekrát do měsíce. Na programu bylo hlavním tématem řešení pětiletok, jejich dodržování v jednotlivých obcích nebo naopak porušování či nedostatečný respekt. Probíhaly diskuze nad přednesenými referáty komunistů.⁵⁵ Důležitou konferencí byla 11. okresní. Celé jednání pléna bylo zasvěceno sjezdu a kultu Stalina. Stranickým tiskem v té době bylo především Rudé právo, dále pak Život strany, Za trvalý mír či Cesta míru.

Rokem 1956 se vstoupilo do druhé pětiletky - v čele všech pracujících měli stát komunisté a měli být vzorem pro ostatní. Inspiraci mohli hledat u svých „sovětských bratrů“. Zastoupení na konferencích bylo zpočátku spíš z řad starších členů strany, a proto byla vyslovena myšlenka nutnosti doplnění o mladší generace. Mimo jiné se zhodnocovala situace v hospodářství (konkrétně stav JZD v kraji a jak se k situaci staví samotné vesnice).⁵⁶

Ve zprávách z 2. ledna a 4. ledna byl kladen důraz na dodržování norem v rámci socialismu. Podpora byla kladena především na sovětskou literaturu – bylo důležité utřídit si myšlenky a ponořit se do myšlení a vcítění v rámci socialistického režimu. Důležitým faktorem byla intelektuální část společnosti, proto bylo nutné působit především na ni. Intelektuálové dokázali situaci zhodnotit a ocenit a hlavně mohli myšlení šířit dále, mezi ostatní vrstvy společnosti.

Na únorové schůzi byl podán návrh Stanislava Junga k projednání výsledků probíhajícího sjezdu KSSS. Stanislav Jung byl vedoucím tajemníkem strany pro oblast Liberce. Návrh byl schválen a program schůze byl tedy jasný. Mohly zaznít referáty týkající se tohoto tématu. Jedna část vycházela z dvacátého sjezdu, jeho významu z hlediska vnitřní síly SSSR a z hlediska celkového rozvoje.⁵⁷

Tam, kde schůze probíhaly po 14. únoru, tedy po začátku XX. sjezdu KSSS, bylo diskutováno o průběhu tohoto sjezdu KSSS, zvláště o referátu dvou představitelů sovětské strany – Nikity Sergejeviče Chruščova a Nikolaje Alexandroviče Bulganina.

55 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 21, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

56 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 3, inv. č. 10, Okresní konference.

57 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

Seznamování se s výsledky a programy dvacátého sjezdu probíhalo na veřejných schůzích MV strany.⁵⁸

Na březnových schůzích bylo na programu stále to stejné – sjezd, který, ač se to třeba „před“ nezdálo, měl „po“ nedozírné následky. V ústní zprávě tajemníka Junga se můžeme dočíst, že během měsíce února měly proběhnout v závodech druhé členské schůze. Uskutečnil se i celookresní aktiv, přesně dne 9. března – na aktivu měl referovat právě zástupce MV komunistické strany Československa. Dalšími opatřeními k seznámení se s výsledky sjezdu byla ta, která si je možno přečíst v usnesení schváleném BOV (byro okresního výboru).⁵⁹

Z usnesení konference z března 1956 – prvním bodem bylo požadovat od OV KSČ a jeho byra, aby kontrolovaly způsob a metody řízení stranického aparátu především v tom smyslu, aby základ spočíval právě v základních organizacích, kde se ukutečňují stranická usnesení.⁶⁰

Konkrétně bylo na zmiňované schůzi 5. března Jungovi uloženo, aby svolal na 9. března 1956 široký celookresní aktiv do Liberce. Což znamenalo svolat členy OV, ORK, MV KSČ, SMV KSČ, členy celostatkového výboru státních statků a v neposlední řadě i instruktory OV a další důležité osoby. Také měl za úkol svolat členské schůze na druhou půlku března. Tyto schůze patřily mezi velmi živelné, hovorné, prodiskutováváné. Kromě sjezdu zde byly projednávány hospodářské úkoly, dosáhnutí cílů nastolené pětiletky, délka pracovního dne a další záležitosti. Což značí, že i přes nastalou a nečekanou situaci se muselo i nadále tzv. „fungovat“. Jet dle zajetých kolejí, nenechat se odradit od vytčených plánů.⁶¹

Většina schůzí na téma sjezdu probíhala velmi živě, členové KSČ diskutovali nad vzniklou situací, bylo to něco, co úplně nabouralo dosavadní „ovzduší“. Co mohlo přispět k velkým změnám, ale také nemuselo. Každá země na to reagovala po svém. Nebylo nikde dáno, jak přesně dále postupovat. Co si nechat ve straně pro sebe a co je

58 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

59 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

60 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 3, inv. č. 10, Okresní konference.

61 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

možné pustit i přes „zed“ strany. Ale bylo důležité to zakombinovat do života, ne se ubírat jen směrem: jak se vypořádat s výsledky sjezdu. Nepůsobilo by to věrohodně jak z pozice straníků na obyčejný dělnický lid, tak ve všeobecném měřítku ani na ostatní země a především na Sovětský svaz. Na druhou stranu bylo jasné, že sjezd nemůže být ignorován a nemůže se nechat v klidu tzv. vyšumět a bez povšimnutí, že se něco děje. Vždyť na sjezdu byli přímo přítomni i zástupci československé strany komunistické.

Pětičlenná delegace byla na sjezdu za KSČ zastoupena prezidentem republiky Antonínem Zápotockým, prvním tajemníkem KSČ Antonínem Novotným, předsedou vlády Viliamem Širokým, předsedou Národního shromáždění Zdeňkem Fierlingerem a Rudolfem Barákem, ministrem vnitra.⁶²

Na březnové schůzi byly navrženy též požadavky, aby byla pozornost vedena i na kult osobnosti. Pojem, který se stal stěžejním právě ve spojení s dvacátým sjezdem KSSS. Bylo důležité pojem osvětlit, zjistit co tím je myšleno, jak se k tomu postavit a tak dále. Snažit se pochopit, proč zrovna N. S. Chruščov vynesl na světlo kritiku Stalina.⁶³

Přesnější osvětlení pojmu, jež se v dané době probíral ze všech možných úhlů pohledu, je: *„Nepřiměřeně zveličené vyzdvihování (popř. zbožšťování) vlastností, významu a zásluh vůdčích osobností. Typický zejména pro rané vývojové fáze společnosti, v pozdější politické praxi uplatňován v režimech s nízkou politickou kulturou mas (fašistické Německo - Adolf Hitler a komunistický Sovětský svaz - Josef V. Stalin).“*⁶⁴

Ve všech základních organizacích byly uskutečňovány II. schůze, kde zazněly připravené referáty straníků a následně probíhaly otevřené diskuze. Ty se samozřejmě věnovaly proběhlým referátům, vyjádřením se ke kultu osobnosti a resolucím ÚV Komunistické strany Československa. Společným úkolem pro všechny organizace

62 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 52.

63 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 21, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

64 Kult osobnosti. In: *Totalita: Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu* [online]. 1999. vyd. 1999, 2014 [cit. 2014-04-13]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kultosob.php>.

strany byla vysvětlovací kampaň o významu a výsledcích sjezdu. Na dubnové schůzi došlo k plenárnímu zasedání, jehož hlavním tématem byla osoba soudruha Josifa Vissarionoviče Stalina. Jeho klady, nedostatky, práce, vliv, myšlenky, ...!⁶⁵

Od 20. do 30. března probíhaly stále schůzky ke sjezdu. Schůzky v tomto období ale vyznačují malou účastí stranických představitelů. Členové KSČ odmítali účast, jelikož se účastnili předešlých schůzí a na stávajících se stále projednávalo v podstatě to samé.⁶⁶

Členské schůze ke sjezdu byly brány jako určitá ideologická prověrka vůči členům. Proto jejich nepřítomnost nebyla zrovna nejlepším počínáním a vizitkou. Hrozilo nebezpečí, že se členové rozdělí na dva tábory, na „stalinovce“ a ty druhé („kontrastalinovce“).⁶⁷ To by rozhodně nebylo dobré. Rozdělit se na dvě skupiny by znamenalo, že strana není sourodá, nesmýšlí stejně ani obdobně, nebylo by možné spolupracovat. Strana by se počala rozpadat a s ní i její šířená ideologie. Lidé by byli zmatení, hrozily by vykonstruované situace⁶⁸ a těch v té době bylo už beztak dost.

Plenární zasedání proběhlo na počátku dubna 1956, kde došlo k opětovnému rozebírání Chruščovova referátu a závěrů, které z něj vyplynuly. Jako například Chruščovův fakt, že Stalin vždy jednal v zájmu upevnění strany. Ve zprávách komunistů se ale ozýval nesouhlas a protinázory. Stalin by dle toho tvrzení vypadal jako veřejný nepřítel číslo jedna. Jako diktátor s fašistickými prvky v chování. Problémy komunisté na Liberecku viděli v celé straně sovětských komunistů. Protože to byli ti, kteří seděli se Stalinem v politbyru, ve vládě. Samotný Berija byl jeho „pravou rukou“.⁶⁹ A i nyní byli tito mlčenliví komunisté často na vedoucích místech ve straně. Stále dokola se opakovaly myšlenky o pasivním jednání Stalinových současníků. Proč kriticky nevystoupili ti, kteří byli i po smrti Stalina stále členy politbyra, Ústředního výboru a sovětské vlády? Proč tomu tak bylo? Teprve po Stalinově smrti údajně vykopali

65 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

66 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

67 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

68 SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

69 Viděno z pohledu právě československých komunistů Liberecka.

„válečnou sekeru“ a počali argumentovat.

Stalin však přeci nemohl rozhodovat jen sám o sobě, musel být v kontaktu s ÚV KSSS. Všeobecně o činnosti Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu v referátu nepadlo mnoho zmínek. Velký a viditelný rozdíl byl mezi sjezdy KSSS, mezi devatenáctým a dvacátým. Jak po stránce obsahové, tak hlavně časové, protože mezi nimi uběhla dlouhá doba. Na prvním z nich Stalina chválili a velebili a na XX. sjezdu dostal snad té nejostřejší kritiky, jaké mohl. Otázku kritiky a sebekritiky si v té době pokládala asi většina stranických funkcionářů. Bez sebekritiky nemohli kritiku rozšiřovat dále, spíše byla potlačována.

I na názoru, že kolem Stalina se vytvořila určitá „zbožšťující aura“, ve kterou lidé věřili a upírali se k ní, záleželo. Něco obdobného se prý vytvářelo i u nás. V družstvech byli takovými „bohy“ předsedové. Až když došlo na špatné chvíle, předseda začal být kritizován a chyby byly viděny jen v jeho osobě a vedení. Poučením se mělo stát to, aby lidé nebyli vedeni jen jedním člověkem, který by o všem rozhodoval. Lidé se měli bránit již od počátků. V okrese se komunisté báli, jak se se situací vyrovnají na vesnicích. Zda budou kritice Stalina věřit nebo budou tvrdit, že Stalinovo jméno je akorát pošpiňováno a zneuctíváno.

*„Gottwald i přes jeho skromnost se dostával ke kultu osobnosti, to celkem nás nemůže překvapit. Ale že tak hluboce u soudruha Stalina kult osobnosti byl vypěstován, to překvapuje.“*⁷⁰ Členové byra OV věděli, že budou muset předstoupit na vesnicích před občany a budou muset vysvětlit situaci. Předat informace, ale v takové podobě, aby je všichni pochopili a zbytečně se nepobuřovali. Nebyla to snadná úloha, ale víra v chytrý a inteligentní národ je v počínání povzbuzovala.

Tajemník komunistů pro referovanou oblast ve svém příspěvku zmiňoval: *„Myslím, že celé 2/3 referátu byly takovým rubem 30. leté činnosti soudr. Stalina, které jsme my nikdy předtím neznali. Nedoléhala na nás proto, že na ni je právě nalepena i otázka kultu osobnosti, aniž bychom si ho uvědomovali.“*⁷¹ Z čehož vyplývá fakt, že z předávaných informací ÚV KSSS k československým komunistům se nezdálo být

70 SOKA Liberec, OV KSČ LIBEREC, karton 6, inv. č. 21, Zápis ze zasedání OV KSČ.

71 SOKA Liberec, OV KSČ LIBEREC, karton 6, inv. č. 21, Zápis ze zasedání OV KSČ.

nic podezřelé. Z informací, které se k obyčejným lidem dostávaly, si lidé Stalina tedy spojovali s Bohem. Neplánovaně, přišlo jim to tak správné. Dokážeme si představit, že ani neměli čas nad tím více uvažovat. Fakta z ÚV KSČ pro obyčejné lidi byly vodítkem. Po sjezdu ale tyto informace dostaly jinou důležitost a nadhled i samotný význam.

„Je fakt, že po smrti Stalina vzala politika úplně jiný kurs.“⁷² Strach z toho, jakým směrem by se politika ubírala dále, přetrvával. Vyplývalo to z pocitu, že když již nebyl Stalin mezi nimi, nebylo vedení. Úplně se však zapomínalo na samotnou stranu.

„Kult osobnosti je produktem buržoasní filosofie, kdy bylo nutně potřeba mít mystickou osobnost, aby mohla lidem zastřít oči nad vykořisťovatelskými methodami dělnické třídy.“⁷³ Bylo taktéž důležité předejít zaměňování pojmu kult osobnosti s vedoucími pozicemi. Na některých vesnicích se po referátech snažili tento pojem vidět ve všem a téměř u každého. Což poukazuje na nedostatečné pochopení pojmu a toho, co znamenal. Z materiálů sjezdu si členové brali ponaučení pro účinnější politickou práci mezi lidmi. Nešlo o problém jedince v rámci otázek kultu, ale o celý nesprávný systém.

2.6 Reakce v OV KSČ FRÝDLANT V ČECHÁCH

I zde probíhaly schůze, sjezd situaci nijak nezměnil, jen byl poupraven program a témata jednání zde projednávána.

Probíraly se zásadní otázky mezinárodní situace. Bylo nutné ukázat a zdůraznit historický význam sjezdu, jeho mezinárodní dopad a jaký měl sjezd ohlas na „západě“.⁷⁴ Vedoucím tajemníkem pro tuto oblast byl v té době Rudolf Mikota a tajemníkem až do prosince roku byl Antonín Navrátil.

V záznamu z konference z půlky března (okresní konference) si můžeme přečíst: (útržky)

„Drazí soudruzi, XI. okresní konference Komunistické strany Československa hodnotila dosavadní hospodářské výsledky a ve znamení XX. sjezdu KSSS vytyčila další

⁷² SOkA Liberec, OV KSČ LIBEREC, karton 6, inv. č. 21, Zápis ze zasedání OV KSČ.

⁷³ SOkA Liberec, OV KSČ LIBEREC, karton 6, inv. č. 21, Zápis ze zasedání OV KSČ.

⁷⁴ SOkA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 17, inv. č. 35, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

*cestu ke splnění úkolů prvního roku druhé pětiletky. Velikým poučením pro všechny členy naší okresní organizace bylo jednání XX. sjezdu KSSS. Vedlo nás ke zkoumání příčin, proč se v některých organizacích ujaly způsoby práce, které nevedou k vyvolávání iniciativy všech členů. Zlepšíme přípravu členských schůzí, aby se staly skutečnými kolektivními orgány a byly opravdovou školou komunistické výchovy.*⁷⁵

*„Závěry XX. sjezdu KSSS budeme tvůrčím způsobem aplikovat na naše poměry. Zaměříme veškerou ideologickou práci, propagandu a agitaci, abychom poučení a pravdu o XX. sjezdu KSSS přenesli ke všem pracujícím. (Delegáti 11. okrskové konference)“*⁷⁶

Krajskému výboru KSČ v Liberci bylo adresováno přímo zhodnocení předešlého výňatku ze záznamu schůze. Autory byli delegáti 11. okrskové konference KSČ ve Frýdlantu. Její zkrácené znění je takovéto:⁷⁷

*„Drazí soudruzi,... - vynaložíme veškeré úsilí, aby všechno nové, důležité a účinné, co vyplývá z dokumentů XX. sjezdu KSSS se stalo všeobecným vlastnictvím pracujících našeho okresu a vedlo je k rychlejšímu úspěšnému budování socialismu.“*⁷⁸

Nejen do Liberce poslali oznámení, ale i do Prahy a zmiňují se v něm o tom, že materiály ze sjezdu jsou velikým poučením a že jsou rádi, že se k nim dostaly. Následně jsou zde připojeny i uvedené referáty ze schůze.⁷⁹

Na dubnové schůzi probíhaly rozpravy na téma: Proč Stalin nebyl za své činy kritizován již předtím a proč ho neodvolali, ale nadále trpěli jeho chování? Opět zazněly referáty k tomuto tématu připravené samotnými členy. Objevily se zde takové názory, v kterých mnoho členů strany odsoudilo XX. sjezd za to, že na něm byl Stalin zavrhnut a že jsme opičí národ (= vždy čekáme, co udělá Sovětský svaz).⁸⁰ Nepřímo tedy vyplývá, že členové KSČ smýšleli o sobě jako o národu bez vlastního názoru.

75 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 2, inv. č. 8, svazek 37, Okresní konference.

76 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 2, inv. č. 8, svazek 37, Okresní konference.

77 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 2, inv. č. 8, svazek 37, Okresní konference.

78 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 2, inv. č. 8, svazek 37, Okresní konference.

79 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 2, inv. č. 8, svazek 37, Okresní konference.

80 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 4, inv. č. 17, svazek 2, Plenární zasedání.

Byly předloženy otázky, proč kritika Stalina nebyla veřejná již za jeho života a proč byl Stalin zvolen za generálního tajemníka, když Lenin byl zásadně proti tomu. Několikrát příspěvky zdůrazňovaly, že šlo o problémy uvnitř strany. Lidé se totiž vždy bojí kritizovat, když nejsou v přesile nebo vědí, že i přes jejich protesty je tu možnost, že se nic nestane a jediný, kdo na tom bude trít, jsou oni sami. I přesto byl Stalin velmi populární a oblíbený u mladých lidí. Na ty se dá snadno zapůsobit, jsou přizpůsobiví, naivní a mohou dále ovlivňovat zbytek společnosti. Jeden z diskutujících také nesouhlasil s výrazem opičí národ, ale spíše se přikláněl k názoru, že jsme nebyli zásadoví.⁸¹ Ono je ale těžké soudit, zda jsme byli, nebo nebyli „opičí národ“ vzhledem k dané situaci a k minulosti, ve které se československý národ cítil být Sovětskému svazu zavázán za pomoc při vymanění se z německého vlivu a ohrožení.

*„Kult osobnosti, cizí duchu marxismu-leninismu, je v základě idealistickým, nevědeckým názorem na vývoj. Stalin má velké dějinné zásluhy v úspěšném boji proti trockistům a jiným nepřátelům leninismu. Není však možné spojovat všechny úspěchy, vše čeho bylo dosaženo, pouze s jednotlivcem. Kult osobnosti snižuje úlohu stranických orgánů, brání růstu kádrů, oslabuje aktivitu strany a její spojení s masami.“*⁸² Objevoval se nesouhlas s tím, že by jednotlivec měl všechny zásluhy. Jako hluboký, revoluční smysl boje proti kultu, se měla stát kritika ideologie a praxe celé strany, ne jen jednotlivce. Což zčásti snímalo celou zodpovědnost za události z osoby, na kterou byl kult osobnosti uvalen.⁸³

V některých referátech stranických představitelů byla zmiňována zbytečnost diskutovat a zmiňovat pojem kult osobnosti. Dokladem toho je výňatek z jedné zprávy na Plenárním zasedání. *„Ve zprávě se hovoří asi třikrát o kultu osobnosti, což považuji za zbytečné.“*⁸⁴ Tento názor ale nebyl obvyklý, spíše docházelo k diskuzím na toto téma. O XX. sjezdu se diskutovalo ještě dlouho po jeho konání. Což ne vždy všem vyhovovalo, ze zprávy jednoho z funkcionářů: *„Hodně lidí, mezi nimi i hodně členů*

81 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 4, inv. č. 17, svazek 2, Plenární zasedání.

82 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 2, inv. č. 8, svazek 37, Okresní konference.

83 V teoretických úvahách. V praxi tomu však bylo jinak.

84 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 4, inv. č. 17, svazek 2, Plenární zasedání.

strany, odsuzuje 20. sjezd, že zavrhl s. Stalina.“⁸⁵ Ne všichni souhlasili s názorem, že děláme něco, až po druhém státu. Např. při převádění veřejných zaměstnanců do výroby. Gottwald sám by prý asi pro označení kultu osobnosti nebyl, což usoudili z jeho slov, které jednou vyřkl: „Straně věřte, soudruzi.“

I na schůzích v tomto okrese si uvědomovali, že kdo by se proti Stalinovi postavil dříve, nemusel by dopadnout dobře a mohlo dojít k jeho „zlikvidování“. To členové KSČ moc dobře chápali. Nevěděli však, jak toto vysvětlit občanům, kteří se s těmito praktikami tak úplně tváří v tvář nesetkali.⁸⁶ Možná proto bylo pro některé těžké přijmout fakt, který jim ničil představu o velkém „Stalinovi“. Někteří se domnívali, že se akorát čekalo jen na smrt některých vedoucích osobností států, aby pak mohli být kritizováni. Funkcionáři se především báli reakcí dělnictva. Jak vysvětlit to, že výtky ke Stalinově osobě za jeho života nebyly možné. Obávali se i dalších otázek, např. v Raspenavě padl dotaz, proč Stalin nejedl do ciziny a nynější sovětsští státníci jezdí. Kritika byla dříve popírána a zakazována. Bylo celkem nevyhnutelné srovnávat situaci v ÚV KSSS a ÚV KSČ a situace v obyčejných závodech. Závěry zněly nepřekvapivě. Situace se nechávaly dojít tak daleko a příliš dlouho se nic nedělalo, až na to poté všichni bez výjimky doplatili.

Státníci si uvědomovali, že situace je jiná, než byla v roce 1945, vzhledem ke vztahu se Sovětským svazem. Vděk Sovětům za osvobození přetrvával bezmezně dlouho, právě i v roce 1956 a funkcionáři si až pozdě uvědomovali, jaká to byla velká chyba. Bez zbytečného odporu Sovětský svaz podporovali a nechávali se umluvit k jednáním, která si měli více rozmýšlet. Konkrétním případem bylo vystoupení proti Jugoslávii, se kterou neměli žádné problémy, ale Sovětský svaz proti ní šel, takže československá země taktéž. „*Strana sice pozdě ukázala na nedostatky, ale přesto se nesmíme bát jít mezi lidi a vysvětlit jim tyto věci.*“⁸⁷ V myslích byla zakořeněna vize Stalina jako „NĚKOHO“ s velkým N.

85 SOkA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 4, inv. č. 17, svazek 2, Plenární zasedání.

86 Myšleny čistky a odstraňování veřejných nepřátel na Stalinův příkaz.

87 SOkA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 4, inv. č. 17, svazek 2, Plenární zasedání.

Fakt pasivity funkcionářů v kritice Stalina nedal spát mnohým. V Dolní Řasnici zas se spíše přikláněli k názoru, že ÚV si jen hledal oběť, na koho hodit všechny problémy a chyby. To v dnešní době chápeme jako nedostatečnou informovanost na vesnicích. Reakci na mlčenlivost Sovětů a jejich nezásadovost vystihuje tento bod v jednom z diskutovaných referátů: „*Bud' byli sovětští soudruzi bezpáteční nebo si nedovedli udělat vlastní úsudek.*“⁸⁸ Někteří členové komunistické strany naopak zastávali názor, že právě komunisté byli natolik silní, že s pravdou o Stalinovi vyšli na veřejnost. Jiné strany by se mohly schovávat, ale komunisté se nebáli a tím ukázali svou sílu a tvrdost strany. Poučovali se z chyb. Protože vina nepadla jen na ÚV a KV, ale i na okresní výbory. Důležitým faktorem úspěchu bylo to, aby se každý, kdo chtěl, dostal ke slovu a získal možnost vyjádřit svůj názor, nápad, jakoukoli připomínku. A tu většinou na schůzích dostávali a tak si dnes můžeme z referátů a zápisů z diskuzí vytvořit obrázek o situaci.

2.7 Reakce v MV KSČ LIBEREC

Členové především diskutovali spíše o tématu pětiletky a hospodářských problémech – zda je pětiletý plán dodržován či nedodržován. Jaké jsou možnosti jejího naplnění, jak jsou plněny směrnice a usnesení ÚV KSČ, jak jsou vedeni pracující města Liberec k budování socialistické společnosti a mnohé další. Napříč tomu zde byly prokázány a ukázány nedostatky v ideologické práci – díky nárazovosti a nesystematické činnosti vedoucí k podněcování iniciativy pracujících.⁸⁹

*„Naše KSČ má velký příklad a může využívat mnohaleté bojové zkušenosti KSSS. Zejména XX. sjezd KSSS nám ukázal nejen cíle, ale i prostředky a metody, jak vytyčených cílů dosáhnout a úkoly splnit.“*⁹⁰

V jednom z dalších referátů zazněla tato slova: „*Pak přišel XX. sjezd KSSS se smělymi perspektivami. Mezinárodní reakci byla nasazena drtivá rána, protože*

88 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 4, inv. č. 17, svazek 2, Plenární zasedání.

89 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

90 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

XX. sjezd ukázal lidstvu, že je možná vzájemná spolupráce států odlišných společenských soustav.“⁹¹

V jednom z příspěvků členka strany poukázala na ten problém, že účast na několika schůzích byla brána jako reakce na XX. sjezd. Informace o sjezdu měli jen ze zprávy Antonína Zápotockého, tehdejšího prezidenta. Informace přišly se zpožděním, což z mnoha hledisek vypadalo jako tah nejistoty a nedůvěřivosti komunistů. Jasným cílem by mělo být, že stranické zprávy, komentáře a další materiály by měly být vždy vytvářeny kolektivně. Doposud se totiž stávalo, že zprávy měly do kolektivního zpracování daleko.⁹²

Na téma propagandy se vyjádřilo více členů: „*Materiály XX. sjezdu nám ukázaly, že v naší propagandistické práci děláme mnoho chyb.*“⁹³ Je patrné, že názor na zprostředkované informace ze Sovětského svazu a na dění v něm u nás nebyl na nejlepší úrovni. Když je nedostatečná informovanost u lidí ze strany, jak se pak informace mohou šířit mezi ostatní lidi? Je dobře, že místní členové KSČ na to na schůzích poukázali a zamysleli se nad tímto tématem, ač řešení určitě nebylo úplně jednoduché.

Na konferenci MV KSČ LIBEREC, která se konala v druhé půlce března roku 1956, bylo usneseno, že města Liberce směřují nebo by měla začít směřovat k „budování socialistické společnosti“.⁹⁴

Nelze ale říci, že vše probíhalo úspěšně. Nedostatky poukazovaly na to, že je stále co zlepšovat do budoucna. Takovým bodem rozporu byla stranicko-organizační a ideologická práce. Vedoucí úloha strany stále nebyla tam, kde by měla být, ale k vytčenému cíli měla dobře nakročeno. Četné případy vykazují nedostatečné propojení politické a ekonomické práce. Kdo ví, jak by to bylo jiné, kdyby se vylepšila propagandistická agitace. Práce měla jít účinně a průběžně, problémem ale bylo, že šlo

91 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

92 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, Zápisy z plenárních schůzí MV KSČ.

93 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, Zápisy z plenárních schůzí MV KSČ.

94 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

vždy jen o nárazové akce, a to nemohlo mít dlouhodobý dopad. Strana nenabrala mnoho nových členů, stavy se snížily – což byl z mnoha hledisek ne úplně logický tah.⁹⁵

Národní výbory měly například sledovat své členy v MV, věnovat jim potřebnou pozornost, kontrolovat je, zda případně dohlíží na občany, kteří mají plnit úkoly výstavby socialistické společnosti. Město mělo vypadat „čistě“ a reprezentativně. Zajímavými se měly stát také besedy, jak ty místní, tak i ty mezinárodní, které se věnovaly otázkám mezinárodní i vnitřní politiky a ekonomiky. Kultura byla důležitým faktorem plnění cílů v působení na společnost.⁹⁶

Důležitý vliv na společnost měly, mají a budou mít i školské instituce. Kde jinde se dá lépe masově působit na společnost. Nejen všeobecné vzdělání, ale zejména vědomosti o politice se musely prohlubovat. Organizace odborných kurzů a výměn zkušeností k tomu byly směřovány.⁹⁷

Když se straničtí představitelé zaměřili trochu i na sebekritiku, mohli kontrolovat nedostatky. V usnesení bylo též zaznamenáno:

„Z hodnocení pro činnosti volební komise vyplývá, že bylo nutno zdůraznit, že komise u projednávání návrhů byla jednotná. Po stránce organizačního zajištění se nikde nevyskytovala zmínka o nějakých velkých problémech a závadách v průběhu konference. V prostorách restaurace Zlatý Lev v Liberci probíhalo bez těžkostí a aniž by zbytečně byl narušen chod konference.“⁹⁸

Revizní komise měla daná práva a povinnosti a ty byly dány stanovami strany. Kontrola plnění usnesení ÚV KSČ byla samozřejmě hlavním úkolem komise (hlavně tedy po finanční stránce). Po hospodářsko-finanční stránce hlídaly plnění i Městský výbor a městské organizace. Stejně tak, jak byly hlídány a kontrolovány ostatní organizace, byla hlídána i revizní komise.⁹⁹

Při únorové kontrole bylo zjištěno nedostatečné zapisování a odepisování členů. Nedostatečný dohled nad financemi – zejména platba členských příspěvků a další

95 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

96 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

97 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

98 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

99 SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

nedostatky, na něž revizní komise ihned poukázala a snažila se je uvést na pravou míru. Vždyť to nemohlo fungovat a dobře reprezentovat socialistický stát. Stranické peníze se měly používat hospodárně a účelně. Protože to do té doby nebylo tak striktně dodržováno, jak by si komise představovala.¹⁰⁰ Strana si všímala nedostatků ve svém působení – známka sebekritiky.

V referátu se jedna z členek KSČ na dubnové schůzi, která sama osobně měla zkušenosti z diskuze o XX. sjezdu, dotkla otázky – „*Proč se stavělo tolik pomníků (...), tak proč se měly nyní ničit?*“. ¹⁰¹Naznačila, že to jsou otázky, které si pokládá obyvatelstvo samo. Ona sama zastávala názor, že Stalinův pomník má tzv. „jít dolů“. Byla toho názoru, že před ostatními členy nebyli dostatečně připraveni k předstoupení a nebudou mít odpovědi dobře připravené pro otázky jim pokládané. Na jejich připravenosti pak měly záviset další úspěchy, či naopak neúspěchy. Urovnat a utřídit si myšlenky měl být prvotní cíl, aby při pozdějších diskuzích nedošlo k mýlkám. Podala ve svém příspěvku připomínku ohledně toho, že by ÚV KSČ mělo více a lépe zajišťovat rozvoj kritiky.¹⁰² Chvála je sice vhodná, ale kritika by stranu posouvala.

V organizacích se málo mluvilo a diskutovalo, což vedlo k potlačení názorů. Napravit to měly diskuze o sjezdu KSSS. Bylo třeba rozvíjet názory, slovní výměny. Problém diskuzí vězel ve všeobecných nic neříkajících argumentech, které nepřinášely nic nového. Otázky nebývaly dostatečně vysvětleny. To bylo způsobeno nedostatečnou informovaností stranických příslušníků.¹⁰³ Pokud měli mluvit o kultu osobnosti, byla tématem jednoznačně osoba soudruha Stalina. Šlo ale o to, jaký dopad to bude mít na české komunisty. U nás neexistoval nikdo Stalinova formátu. Nikdo, kdo by měl na svědomí události podobného charakteru, a ač tu taková osoba nebyla, bylo poukázáno na to, že i přes tuto skutečnost zde někdy panovaly obdobné manýry. Zazněla kritika členů KSČ, kteří z pohodlnosti nechtěli určité věci řešit nahlas a nebojovali za své názory. Z diskuze jsou zajímavá a k zamyšlení tato slova: „*Jestliže se nám podaří na členských schůzích rozvinout diskuzi a tuto diskuzi potom považovat*

100 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

101 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

102 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápis z plenárních schůzí.

103 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápis z plenárních schůzí.

za nutnou součást každodenního stranického života, pak to bude také jeden z velkých přínosů a úspěchů v naší práci.“¹⁰⁴

Člen KSČ Macoun podotkl: *„U nás kult osobnosti pramení také z nedostatků kádrové práce, které se musíme mnohem více věnovat.*“¹⁰⁵

Převažoval názor, že naši občané viděli za osobou Stalina celý Sovětský svaz. Došlo i na obavy z dotěrných otázek neupřímných lidí. Vidno, že otázky přijdou, ale na „povrch“ vyplouvala nejistota, jak se strana vypořádá s těmi, kteří jsou považováni za „nepříjemné živly“. To měli být ti, co doted mlčeli a nyní budou mít důvody navíc promluvit. Na převládající názor, že Stalin ztratil svou osobnost, si lidé zvyknou. Časem to přijmou a nebudou se nad tím tolik pozastavovat. Doufalo se v to, že členové KSČ budou sami k sobě kritičtí a nebudou ze sebe dělat něco, co nejsou.¹⁰⁶

Po dubnovém zasedání, kde byl projednán referát A. Novotného z března a kde se projednávaly výsledky XX. sjezdu KSSS, se konalo několik místních členských schůzí. Na nich v diskuzích panoval ve velké většině souhlas, i když kritický a destruktivní. *„Diskuze probíhala v duchu ostré kritiky orgánů strany, státních a hospodářských orgánů i jednotlivých činitelů.*“¹⁰⁷

Kritiky ze schůzek by se mohly shrnout do těchto několika témat – *„Kritika ÚV KSSS a nejasné otázky kultu osobnosti v případě soudruha Stalina.*“ – řešilo se, proč už dříve nebyly nesrovnalosti řešeny či alespoň straně vytýkány. Členové KSČ věděli, že je čeká boj proti kultu osobnosti. Nešlo se mu vyhnout. Informace o sjezdu, a ne jen ty, se k členům strany dostávaly se zpožděním, což nepochybně vyvolávalo znepokojení a vlny nevole. U řadových komunistů se setkáváme s kritikou na hlavní funkcionáře městské organizace strany, či přímo na tajemníky a jejich údajné povýšené chování. Mezi další témata patřilo: *„Kritika činnosti MV KSČ a státních a hospodářských orgánů ve městě.*“ Zde toho nebylo zase až tolik ke kritizování. MV se nedostatečně zajímal o nižší stranické organizace. Vzhledem k určitým nedostatkům a nejasnostem nebylo pochyb, že u některých členů vyvstává nejistota a množí

104 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápisy z plenárních schůzí.

105 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápisy z plenárních schůzí.

106 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápisy z plenárních schůzí.

107 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápisy z plenárních schůzí.

se pochybnosti. Především pochybnosti o socialismu. Problémy vyvstaly i z nedostatečného rozdělení funkcí v organizacích. Kolektivita bývala podtrhávána. Lidé ve vyšších funkcích si někdy neuvědomovali, že nemohou mluvit za celou organizaci. Bylo třeba zdůraznit, že takto se nemůže vedoucí funkcionář chovat. Pro šíření myšlenek socialismu bylo důležité rozšířit propagandistickou agitaci. „*Výzva ÚV KSČ ke kritickému posouzení všech nešvarů ve stranické, státní a hospodářské práci měla širokou odezvu, jak ve stranických řadách, tak i v nestranické veřejnosti.*“¹⁰⁸

2.8 Reakce v MV KSČ HEJNICE

V diskuzi se hovořilo o problémech s tím, proč se proti Stalinově osobě nikdo nepostavil již dříve. Proč se komunisté po dlouhá léta nechávali z jeho strany šikanovat. A zda těmto sovětským komunistům vůbec ti čeští mohou plně důvěřovat. Necháпали, že se nenašel nikdo, kdo by protestoval a snažil se vyburcovat masu lidí smýšlející proti Stalinovi. Členové KSČ z Hejnic a okolí byli zmatení a pokládali si mnoho pro ně důležitých otázek týkajících se pravdy, Stalina, strany samotné a důvěry v ní. Především bod důvěry zde byl prodiskutováván nejvíce, její narušení došlo do celkem velké míry. Na druhou stranu se zde mezi samotnými funkcionáři prý našli i tací, kteří ze sebe dělali silné jedince. Takže v podstatě o určitém, mnohem mírnějším pojmu kultu jedince se mohlo mluvit i v řadách českých místních výborů KSČ a nemuselo jít přímo o osobu Stalinova formátu.¹⁰⁹

„*Nebyli přesvědčeni, že změny, o kterých se v souvislosti se sjezdem mluvilo, nakonec nastanou. Diskuzi uzavřeli slovy: „ (...) tyto události silně otřesou nejen stranou, ale celým naším lidově demokratickým zřízením.*“¹¹⁰

2.9 Reakce v MV KSČ RASPENAVA

Jedním z větších problémů zde byl též kult osobnosti, komunisté pomýšleli nad tím, že taková nadřazená osoba se vyskytuje i v jejich řadách. Nakonec se shodli na tom, že hlavní je to, co jim ÚV KSČ podá a předá a od toho se nadále bude situace dále

108 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápisy z plenárních schůzí.

109 SOKA Liberec, fond MV KSČ Hejnice, karton 1, inv. č. 9, Zápisy a materiály z MV KSČ.

110 SOKA Liberec, fond MV KSČ Hejnice, karton 1, inv. č. 9, Zápisy a materiály z MV KSČ.

rozvíjet.¹¹¹

2.10 Reakce v MV KSČ NOVÉ MĚSTO POD SMRKEM

Člen KSČ Drbal se dotkl otázky týkající se našeho státu, jeho suverenity vůči zahraniční politice v době, kdy Stalin neprávem obviňoval Jugoslávii. Podívoval se nad tím, že naši funkcionáři nebyli vůbec sebekritičtí.¹¹² Člen KSČ Jílek se zase podívoval nad Slánským a procesem s jeho osobou. Nebo přesněji nad tím, že jeho spolupracovníci žádnou z jeho údajných chyb neviděli a předem nehlásili. Je možné, aby se takto funkcionáři chovali? Byli tak slepí? Nebo co konkrétního za tím vším vězí...? Na toto upozorňoval Jílek především a pokládal tyto otázky ostatním členům strany.¹¹³

Mezi další oddiskutovávaná témata se dostalo na přetřes i Stalinovo jednání či v podstatě spíše nejednání. V původním rozebraném referátu se vyzdvihovalo dobrovolnictví ve straně, s čímž např. člen KSČ Mandys nesouhlasil. Dle jeho názoru docházelo i k nátlaku na členy strany, aby ve straně setrvali či když se jednalo o nestraníky, aby vstoupili do strany. Samozřejmě toto nebyla jediná témata probíraná na schůzi, ale zřejmě šlo o ta důležitější.¹¹⁴

111 SOKA Liberec, fond MV KSČ Raspenava, karton 1, inv. č. 8, Zápisy a materiály z MV KSČ.

112 SOKA Liberec, fond MV KSČ Nové Město pod Smrkem, karton 1, inv. č. 9, Zápisy a materiály z MV KSČ.

113 SOKA Liberec, fond MV KSČ Nové Město pod Smrkem, karton 1, inv. č. 9, Zápisy a materiály z MV KSČ.

114 SOKA Liberec, fond MV KSČ Nové Město pod Smrkem, karton 1, inv. č. 9, Zápisy a materiály z MV KSČ.

3 Polské a Maďarské události

Události v roce 1956, a to nejen přímo v době konání sjezdu, byly v Polsku a Maďarsku o poznání bouřlivější než v Československu. Také postoj k závěrům sjezdu byl v těchto zemích odlišný od chladného přijetí v Československu. Na první pohled vypadaly reakce na sjezd obdobně či dalo by se říci, mohly působit stejným dojmem, ale nebylo tomu tak. V Polsku a Maďarsku již před sjezdem panovaly určité rozpory a nepokoje.¹¹⁵ Revolta v Polsku a Maďarsku měla charakter ideologicko-politického tažení proti aktivním prosazovatelům politických korektur.¹¹⁶ Vyvrcholení národně - politického hnutí se časově shodovalo s maďarským povstáním. Stalinismus v Polsku byl nahrazen koncepcí: „*polské cesty k socialismu skrze osobu nového vůdce*“.¹¹⁷ Situace v Polsku se od té československé lišila mírou vyhrocenosti a určitým napětím. Z pohledu Československa vypadala situace v Polsku vážně, což vyplývá z reakcí v kraji. Konkrétním příkladem může být Nové Město pod Smrkem: „*Vážme si toho, že máme práci, já už bych nikdy nechtěl stát s čepicí v ruce před branou fabriky a čekat, až dostanu práci.*“¹¹⁸

Během maďarské revoluce se v Československu dle několika hlášení vytvářely skupiny obyvatelstva, které, ač měly určité úmysly, nebyly je schopny dovést do zdárného konce.¹¹⁹ Vedle malého počtu zapojených lidí byla hlavním problémem jejich neorganizovanost. Miniaturní skupinky byly povětšinou odhaleny a jejich činnost zastavena dříve, než se mohly nějakým způsobem rozvinout a rozšířit. „*Stranická pohotovost, ideologické tažení a preventivní represivní zákroky vytvořily takovou politickou atmosféru, ve které se velmi obtížně veřejně vyjadřoval nebo dokonce*

115 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 41–42.

116 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 430.

117 VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav, pozn. 24, s. 395.

118 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 438.

119 *Drama devatenáct set padesát šest*, pozn. 14, s. 99.

prosazoval souhlas s maďarskou revolucí a rozhodně nevznikly podmínky příznivé pro její napodobení v Československu.“¹²⁰

Atmosféra v Československu byla v roce 1956 jiná než v Maďarsku. Politická situace byla klidnější, strana semknutější a tak to zůstalo i v následujících měsících. Maximálně mohly o změnu stát další politické strany. Ale i kdyby došla situace do tohoto bodu, nebyl by jejich úspěch zaručen. Strana byla na případné projevy sympatizování s revolučními myšlenkami a s událostmi v zahraničí připravena. Aby se Československo mohlo případně bránit, muselo mít informace z místa dění. Potřebovalo hlídat a korigovat situaci. O vývoji v Maďarsku přicházely zprávy z mnoha zdrojů: od novinářů, od občanů maďarské národnosti, od diplomatů, ba dokonce i od některých politických funkcionářů a dalších „informátorů“. Pokud mělo Československo přehled o vývoji událostí, mohlo na ně správně a včas reagovat. Především ministerstvo vnitra a obrany stálo v popředí zájmu hlídat hranice s Maďarskem a zabezpečovat klid v oblastech jižního Slovenska.¹²¹

Československo nebylo ve zrovna výhodné pozici vůči těmto dvěma státům. Ani v jednom z nich nemůžeme mluvit o klidné situaci. Naopak Československo si zachovávalo od bojovné nálady odstup. Ale nebylo lehké zastávat stejné pozice ve chvíli, kdy se v sousedních státech situace přiostrhovala. Proto není překvapujícím faktem, že českoslovenští funkcionáři měli strach. Obávali se případných nátlaků. Bylo nutné se semknout, neustupovat a nadále odolávat vnějšímu tlaku těchto dvou „odlišných revolucí“. Z jejich pohledu bylo výhodné snažit se situaci udržet v relativně klidné pozici, s čímž souvisela případná pomoc a ochota zachránit režim v obou státech, a to i v případě, že by mělo být užito rázných postupů. Důležitým faktorem bylo nepobuřovat Sovětský svaz a zároveň i Polsko s Maďarskem. Pro případ problémů, které mohly kdykoliv v napjaté době nastat, byly hlídány především společné hranice a informace, které sem pronikaly.

Společné rysy dění v Polsku a v Maďarsku dle Muriel Blaive tkví v těchto bodech: velkou a nejspíše klíčovou roli v dění můžeme přisuzovat intelektuální části populace v obou zemích. Ve vedení komunistických stran došlo k rozpolcení díky

¹²⁰ KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 445.

¹²¹ KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 456.

postojům samotných straníků, dále dělníků, rolníků a lidí se svobodou slova.¹²² Dále straničtí vedoucí byli v důsledku svých zkompromitování donuceni k demisi. A v neposlední řadě na tom nese vinu i to, že lidé spoléhali a vkládali obrovské naděje právě do protivníků stojících proti vedoucím strany.¹²³ Tyto všechny body se neshodují s tím, co probíhalo v československém prostředí.

„Pavel Tigríd ve svém spise Marx na Hradčanech poukázal na to, že rok 1956 v Československu proběhl ve velmi slabých reakcích. Oproti tomu Polsko se svou střelbou do stávkujících dělníků naznačilo přerod v pokus o reformu komunistického režimu a v Maďarsku vypukla lidová protikomunistická revoluce.“¹²⁴

3.1 Polsko

Bolesław Bierut se vzdal funkce premiéra v roce 1954,¹²⁵ čímž se na první místo dostaly stranické záležitosti (zastával funkci prvního tajemníka strany). Vzhledem k následným bojům o nástupnický řád se do popředí událostí dostaly spory mezi příznivci a odpůrci Władysława Gomułky (vedoucího funkcionáře strany). V podstatě to samé existovalo i ve vztahu ke KSSS či všeobecně k SSSR – část se svazem sympatizovala, část ho odmítala. W. Gomułka byl jako generální tajemník strany zadržen a stal se vhodnou personou pro „vykonstruovaný velký proces“. Nakonec byl ale W. Gomułka po pár měsících propuštěn na svobodu. K sporům s KSSS dopomohli také zajatci, kteří byli na jaře 1955 propuštěni na svobodu ze sovětských koncentračních táborů.¹²⁶

Navíc zde všeobecně existovaly sociální a ekonomické problémy, a to vše dohromady nepůsobilo vůbec dojmem klidu ve státě. Dne 12. března 1956 zemřel

122 Lidé se svobodou slova – myšleno novináři.

123 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 51.

124 KOHOUT, Pavel. *Maďarské povstání 1956: padesát let poté: [sborník textů]*. Vyd. 1. Praha: CEP, 2007. ISBN 978-80-86547-62-6. s. 125.

125 Kde byl nahrazen Cyrankiewiczem.

126 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 41–42.

během svého pobytu v Moskvě Bolesław Bierut, polský stranický a státní šéf.¹²⁷ Co nejdříve bylo tedy nutné za Bieruta dosadit nového tajemníka. Celou akci si vzal pod dohled právě N. S. Chruščov, tím chtěl naznačit své záměry a v podstatě obsah tajné zprávy¹²⁸, kterou přednesl na sjezdu. Nakonec byl dne 20. března 1956 na návrh politického byra a zároveň s Chruščovovým požehnáním zvolen Edward Ochab.¹²⁹

Chruščovův referát by nebyl ani tolik překvapivý, kdyby mluvil jen o kultu osobnosti, on ale svá obecná tvrzení podkládal konkrétními příklady a tím tomu dal přesný obraz. I přesto si ale ne každý byl plně vědom významu a dosahu tohoto označení. I když není přesně dáno, kdo a jak chápal Chruščovův referát správně a hlavně tak, jak byl původně zamýšlen, je evidentně prokázáno, že Poláci vynesli na západ informace z Chruščovovy tajné zprávy. I Chruščov sám ve svých memoárech tuto hypotézu potvrdil¹³⁰ („*Po Bierutově smrti nastaly v polském vedení různé a důsledkem toho se exempláře zprávy dostaly na veřejnost.*“). Na základě referátu se v celé zemi vedly diskuze. „*Na stranických schůzích, zpravidla přístupných všem, padaly tisíce otázek, které se lidé ještě nedávno báli položit i sami sobě.*“¹³¹ Stejně závěry se dají vyvozovat i na poli československém, stejný problém strachu promlouvat a vzdorovat.

Velká část veřejnosti měla za to, že E. Ochab se celkem výrazně poutá k SSSR, je jí poslušný, tento názor údajně převládal. Proti této rostoucí opozici ale samotný Ochab nijak výrazněji nezasahoval. Toto přesvědčení podporovaly i názory, že kdyby Gomulka zůstal ve své funkci, bylo by vše jinak a spojení se SSSR by nebylo tak pevné a podřazující se. Rozpory ale nenastaly jen mezi lidmi mimo politické dění, nýbrž docházelo k nepokojům především přímo ve straně, a to, jak lze předpokládat, nedělalo dobrou vizitku. Pokud není v pořádku politické vedení a je nejednotné, jak se poté mohou cítit lidé dělnické třídy? Množství menších událostí vyústilo v povstání

127 PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska: 1939-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000, ISBN 80-200-0737-7. s. 183.

128 O kultu osobnosti a jeho důsledcích.

129 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 43.

130 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 44.

131 PACZKOWSKI, Andrzej, pozn. 127, s. 184.

v Poznani, to samo o sobě sehrálo velmi důležitou roli se spoustou symboliky. V podstatě původní malá stávka přerostla v manifestaci hlásající heslo: „*Chceme chléb a vodu*“, „*Rusové jděte domů*“ a další hesla protisovětského vyznění jako: „*Pryč s komunisty*“ či „*Svobodné volby*“. Již z hesel je jasné, co bylo cílem nečekaného vzbouření dělníků. Dělnické demonstrace nakonec trvaly dva dny, konkrétně 28. a 29. června roku 1956. Ač byli dělníci vládou poraženi, ukázala se nespokojenost lidí, čímž se ve straně uspil boj o moc.¹³² „*Vláda označila události za imperialistické spiknutí a řádění chuligánů a zločinců.*“¹³³ Vyvrcholení krize se tedy počítá od konce června, kdy došlo k vzpouře dělníků. Demonstrace se soustředily u sídla centrálních mocenských orgánů, k nimž patřila národní rada a vojvodský výbor PSDS (Polská sjednocená dělnická strana, oficiální název strany polských komunistů).

I přesto, že pobouření bylo uklidněno, neumírněné myšlenky ve vzbouřeních přetrvávaly. Byli toho názoru, že změny po sjezdu jdou pomaleji, než by měly jít. Důležitou složkou obyvatelstva byla ta část „inteligence“, jež se počítala ke studujícím na školách, a ti byli hrozbou pro mocenskou základnu. Pokud by došlo k jejich spojení s dělníky, nabraly by protesty další směr, který by se vedoucím pozicím rozhodně nelíbil.

V Moskvě sledovali polský vývoj již delší dobu, obzvlášť od XX. sjezdu KSSS. Sovětská delegace s Chruščovem neměla v Polsku takový úspěch, jaký si představovala. Nové vedení v čele s Gomuškou se nenechalo ohrožovat sovětskou delegací. Chruščov mohl být nespokojen s polským vedením, které se nechovalo vůči sovětské návštěvě zrovna nejpřívětivěji. Informace z této sovětské návštěvy polského státu se k československým občanům dostávaly v nedostatečné kvalitě, se zpožděním a nedalo se jim příliš věřit. Byly upravené, zkreslené a spíše se šířily neoficiálními cestami. Československo v postojích vůči Polsku zaujímal podobná stanoviska jako Sovětský svaz. Rozhodně zastávalo vůči tamní situaci negativní postoj, ale veřejně se k situaci v Polsku v oficiální verzi vyjádřilo především až v prosinci 1956 na schůzi ÚV KSČ. Nesouhlas s protisovětskými postoji byl zřejmý více než dost. „*V Praze měli vedoucí činitelé zprávy o politickém vývoji v Polsku z různých zdrojů, z diplomatických*

132 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 46.

133 VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav, pozn. 24, s. 393.

kruhů, od polských příslušníků pohraničních jednotek, z Moskvy, od československých občanů polské národnosti.“¹³⁴

Ochab nikdy nebyl člověkem, který by usiloval o moc za každou cenu.¹³⁵ Dne 13. října byl do čela opět dosazen již dříve zmiňovaný W. Gomułka, který zaujal funkci prvního tajemníka PSDS. To, že Gomułku podporovali jak jeho odpůrci, tak přívrženci, jelikož sám byl pro samostatnost a nezávislost Polska, byl určitě pádný argument a impuls ke sjednocení strany. Sjednocenost Polska se objevila i v Gomułkově programu. Alespoň tak to působilo na Chruščova při jeho říjnové návštěvě. Chruščov raději uznal tento režim, než by se pouštěl do nějakých krvavých a zřejmě i zbytečných a nic neřešících bojů.¹³⁶ Přesto musel Gomułka Chruščova přesvědčit o správnosti svého znovuzvolení. Polská veřejnost byla jeho znovuzvolením nadšená a neskrývala radost. Pouliční bouře s hesly nezakrývajícími touhu po samostatnosti se objevovala i po Gomułkově znovuzvolení. Situaci zčásti uklidnila dohoda upravující pobyt sovětských vojsk.¹³⁷ Došlo i k dalším akcím, které upevňovaly Gomułkovu pozici k spokojenosti společnosti. Ten se snažil jít mírovou cestou, ne tak vyhrocenou, jako tomu bylo v Maďarsku. Díky jeho chladné hlavě a nechuti situaci vyhrocovat a zbytečně ohrožovat životy, Polsko menší vlnu nepokojů ustálo. I když Polsko stálo o nezávislost, dosáhlo alespoň vylepšení mezinárodních vztahů se Sovětským svazem. O upravení vzájemné závislosti na sobě. Polsko chtělo mít nad sebou kontrolu, obzvláště po kritice Stalinovy éry.

„Rok 1956 v Polsku přinesl rehabilitaci národních komunistů, což bylo poměrně početné seskupení zahrnující široké spektrum názorů od demokratického socialismu přes ortodoxní komunismus až po nacionalisty.“¹³⁸

V Polsku tedy sjezd podpořil myšlenku, která v myslích kolovala již nějakou dobu, a to, že se země chtěla od SSSR prakticky odpoutat a osamostatnit se. Rozhodovat

134 KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 436.

135 Ač to mohl jen předstírat, to dodnes není jisté.

136 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 47.

137 PACZKOWSKI, Andrzej, pozn. 127, s. 187.

138 VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav, pozn. 24, s. 399.

o sobě, nepodřizovat se jako doposud. Chruščovův referát, ve kterém kritizoval Stalinovy činy, byl jen dalším popudem. To je možná jedna z odlišných reakcí na sjezd a následující události než například reakce československé.

3.2 Maďarsko

V Maďarsku byl průběh událostí v tomto období také odlišný oproti Československu, ale naopak velmi podobný dění v Polsku, i když v obou zemích probíhaly události za jiných dramatických okolností. V Maďarsku přerostla nespokojenost s existujícím komunistickým režimem 23. října 1956 v ozbrojené povstání obyvatelstva, které nakonec 4. listopadu potlačila sovětská armáda. To způsobilo velké změny v režimu. Informace o této situaci si českoslovenští komunisté předávali z politického byra ÚV, poté do krajských a od nich do okresních výborů KSČ. *„Zesílená ochrana jižní hranice patřila mezi první opatření, kterými vedení KSČ reagovalo na ozbrojené střety v Budapešti.“*¹³⁹ Výrazné události a změny nastaly již nějakou dobu před sjezdem, na počátku roku 1956. Oficiální proces destalinizace ale začal již v roce 1953, kdy ho vyhlásil Imre Nagy krátce po svém zvolení do úřadu premiéra. Opačného názoru, tedy spíše konzervativního, byl první tajemník Komunistické strany Maďarska Mátyás Rákosi. Tito dva muži proti sobě nejednou stáli. Problémy začaly již po Stalinově smrti. *„Znechucení kultem osobnosti a ideologickým terorem, z nenáviděné policejní represe, úžas nad hloupostmi ekonomického plánování a vztek na anomálie, jež plodilo, těžká alergie na režim a kruté rozčarování z něho byly nálady příležitostně vyjadřované ve stávkách.“*¹⁴⁰

V době změn ve vedení Sovětského svazu, v době „mocenských bojů“, muselo zákonitě dojít a nakonec i došlo na odezvy v „provinciích“. Maďarsko nebylo výjimkou. Jednalo se hlavně o změny v personální sféře. Tato situace došla do svého vrcholu v roce 1954. Velkou roli zde sehrály opět, jako v dalších zemích, velké vykonstruované procesy s politickými představiteli strany. Tím byl v Maďarsku především Lászlo Rajk.¹⁴¹ Proces, a nejen tento, vykonstruoval šéf maďarské bezpečnosti Péter Gábor,

¹³⁹ KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 441.

¹⁴⁰ KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha: Lidové noviny, 2001, Dějiny států. s. 386.

¹⁴¹ Proces s Lászlo Rajkem proběhl již v roce 1949. Ten byl poté odsouzen k trestu smrti a následně popraven.

který byl následně v roce 1953 zatčen. Jako jinde i zde šlo o zbavení se nepohodlných svědků, konkrétně svědka represivní politiky již zmíněného Rákosiho. Po zatčení Gábora se situace v politice uklidnila.¹⁴²

Moskevským patronem Imre Nagyho byl Malenkov, takže po Malenkově „svržení“ došlo k problémům a dalším výtkám na Imreho osobu. Především se snesla kritika od Chruščova, který teď byl považován za určitého vůdce Sovětů.¹⁴³

Nepokoje podpořili také propuštění z velkých procesů, kteří patřili do společenské vrstvy intelektuální a tiskové. Ti se dle slov Miklóse Molnára označovali za živé svědectví nespravedlnosti režimu. Poté, co došlo k oddělení této skupiny od politiky, získala strana vážnou trhlinu.¹⁴⁴

S Polskem měli v podstatě stejný popud k detotalizaci, tzv. zdola. Lidová opozice se dostala do popředí a aktivně projevovala svou nevoli vůči nastálé situaci. Koncem roku 1955 byl Nagy vyloučen ze strany a za maďarský stát byl v Moskvě Rákosi, který po návratu nesdělil celistvé informace, což situaci nezlehčovalo. Informace o pravých závěrech ze sjezdu se občané dozvěděli z poslechu rádia. Důležitým faktem bylo vyhlášení politiky destalinizace a mírové koexistence dvou světových systémů, kapitalismu a socialismu. Vzhledem k existenci dvou táborů měla informace o destalinizaci více reakcí. Stoupenci I. Nagyho ji brali pozitivně, sdíleli z ní nadšení a povzbuzení a ještě více se sepjali. Ortodoxní komunisté naopak počali mít z dalšího vývoje strach o budoucnost. Není tedy divu, že všechny tyto události vedly pomalu ale jistě k rozpadu Komunistické strany Maďarska. Rákosi byl nahrazen dalším z řad stalinistů, a to Ernő Gerőm. Lidé stále přicházeli na chuť myšlenky lidového povstání, což navíc podporovala i situace v Polsku, o které se sem novinky celkem rychle šířily. Bylo v zájmu strany zkusit se nějak s lidmi dohodnout. Tímto pojítkem měla být právě osoba Imre Nagyho, člena strany, což ale bylo víc a víc oslabováno.¹⁴⁵ Do strany se

142 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 48.

143 KONTLER, László, pozn. 140, s. 389.

144 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 49.

145 BLAIVE, Muriel, pozn. 4, s. 50.

nemohl vrátit dříve, než jeho „podstoupení“ potvrdí svou sebekritiku. Okolnosti toto zapříčinily až v září 1956.

V roce 1956 byla československá veřejnost mimo krizi. Tu zažehnala v předchozích letech a nyní byla situace stabilizována, a tak společnost neměla potřebu nějak proti vládě komunistické strany vystupovat a snažit se ji svrhnout. Tím pádem se československé obyvatelstvo chovalo jinak než veřejnost v Maďarsku a Polsku. To byl zásadní rozdíl! Reakce v Československu na oba státy a jejich situaci byla ale odlišná: „*Reformní hnutí v Polsku přijímala československá veřejnost s netajenými sympatiemi, protikomunistické povstání maďarského lidu v říjnu 1956 však většinu lidí šokovalo a vyděsilo.*“¹⁴⁶ Maďarské jednání přeci jen vyvolávalo určitá negativní rozpoložení, zde šli více do hloubky a mnohem více proti straně, tím pádem mnohem více proti hlavnímu činiteli – Sovětskému svazu.

Revoluce v Maďarsku měla v první řadě dosti popudů, nastolený byrokratismus, dogmatismus, režimu se nesmělo odporovat, zneuctění pokrokových tradic i z historického hlediska a neméně důležité bylo i porušování socialistických zákonů. Životní úroveň obyvatel nevzrůstala, jak bylo dáno v pětiletce, ba naopak klesala, a to ze zcela logických důvodů společnosti vadilo, proto se musela začít nějak bránit. Dvacátý sjezd byl v této situaci určitou „očistnou bouří“.¹⁴⁷ Revoluce v zemi nesla znaky cílevědomosti a rozhodné připravenosti. To značí jediné, akce byla dobře připravena. Strana svými reakcemi zapříčinila, že vedení bylo nejednotné a hlavně jednalo velmi rozporuplně. Po znovudosazení Imre Nagyho do strany docházelo k demonstracím a vzpourám především lidí ze studentské části populace. Toho „kontrarevoluční síla“ velmi využívala ve svůj prospěch a dokázala s tím nakládat v zájmu dosažení svých cílů.

Situace se zde tedy výrazněji vyhrotila v říjnu 1956. Povstalci lačnicí po změnách v zemi požadovali především odchod sovětských vojsk z území Maďarska. Až do takovéto míry se chtěli zbavit vlivu Sovětského svazu. I. Nagy tomuto nátlaku mnoho neodporoval, sám začal jednat o odchodu sovětských vojsk, ač by měl v zájmu

¹⁴⁶ KOHOUT, Pavel, pozn. 124, s. 135.

¹⁴⁷ *Drama devatenáct set padesát šest*, pozn. 14, s. 93.

strany jednat jinak – z pohledu ostatních členů strany. Možnost obrátit se proti „kontrarevoluci“ tu byla, ale vláda ji nevyužila. A tak tedy došlo 30. října k tomu, že se Maďarsko vrátilo k systému koaličních politických stran. Došlo k obnově starých stran. Sovětská vojska měla být donucena opustit nejdříve samotnou Budapešť a později se měla stáhnout z celého maďarského území.¹⁴⁸ Revoluční síly dosáhly svého a maďarská vláda jen přihlížela a zvolila jednodušší řešení sporů.

Mezi požadavky, které mohly znamenat uklidnění situace, se počítala: „*Revize maďarsko-sovětských vztahů, odchod sovětských jednotek ze země, nová vláda v čele s Nagyem a svobodné volby s možností výběru mezi více stranami, svoboda projevu, pohnání Rákosiho před lidový soud, ukončení diskriminace soukromého zemědělského sektoru a návrat ke starým národním symbolům.*“¹⁴⁹ Jednalo se o velmi vážné požadavky. Bylo jasné, že nic takového se ze dne na den nemohlo změnit. A hlavní otázkou mohlo být: Vyřešily by se problémy přijetím těchto ultimát? K vyhocení situace byly tak silné předpoklady, že nebylo jednoduché ustoupit a podrobit se.

„Kontrarevoluce“ ale neprobíhala tak nějak v úplném klidu a míru. O tom rozhodně nesvědčí stovky mrtvých, kteří kvůli „kontrarevolucionářům“ přišli o své životy. Nagyova vláda byla zcela bez moci, neuhlídala situaci a ani neměla možnost důsledky nijak odvrátit.¹⁵⁰

Díky tomu, kam až situace zašla, se zformovala Maďarská strana pracujících (v novém znění Maďarská socialistická dělnická strana) vedená J. Kádárem, Nagyem, Lukácsem a dalšími a obnovily se i další staré koaliční strany – byl vyhlášen pluralistický politický systém.¹⁵¹ Strana uznala za vhodné začít situaci řešit tím způsobem, že bude povolána na pomoc znovu sovětská pomoc a jejich jednotky se pustí do bojů s „kontrarevolucí“. To zapříčinilo smrt dalších stovek lidí. Následoval týden nepokojů, nedůvěry, určité snahy něco obnovit. Ale to sovětskému impériu nevyhovovalo. Načež počátkem listopadu Nagy vyhlásil neutralitu Maďarska. Krátce

148 *Drama devatenáct set padesát šest*, pozn. 14, s. 100.

149 KONTLER, László, pozn. 140, s. 390–391.

150 *Drama devatenáct set padesát šest*, pozn. 14, s. 102.

151 KONTLER, László, pozn. 140, s. 394.

na to byl sovětskou armádou, která obsadila Budapešť, Nagy svržen a nahrazen Jánosem Kádárem, ochotným plnit sovětské požadavky. Koncem roku situace postoupila do bodu, kdy se dá hovořit o postupné normalizaci života v Maďarsku.¹⁵²

To, co se dělo v Maďarsku, ne bezdůvodně děsilo československé státníky i obyčejné obyvatele. Nebyla to jen pouhá vzpoura, byl to boj s krvavými následky, se spoustou zmařených životů. Ale na druhou stranu zaslouží obdiv, že se Maďaři nechtěli nechat starým stranickým vedením utlačovat a zahnat do kouta, nechat se svázat, nemoci se bránit. Otázkou zůstává, zda to muselo dojít až do takových krvavých krajností a vyhrocených situací...?

3.3 Poznámky a závěry ze schůzí

Kritické události v Maďarsku v roce 1956¹⁵³ nenechaly žádný kraj, okres ani vesnici v československé zemi klidnou. Reakce byly na některých místech různé, někde se naopak shodovaly. Na Liberecku a Frýdlantsku se vyburcoval „boom“ schůzek a zasedání.¹⁵⁴ Při maďarských událostech se straně na Liberecku dobře pracovalo. Schůze probíhaly rychle, svolávání nedělalo problémy, členové byli aktivní, spolupracovali. Nebyly důvody stěžovat si. Lidé věřili své straně a důležitým se ukázalo udržení aktivity členů i nadále ku prospěchu rozkvětu strany. Schůze k maďarským událostem probíhaly ve výborech, družstvech, okrese, vesnicích. Probíraly se otázky týkající se Varšavské smlouvy, otázky řešící osobu Rákosiho, sovětský zásah, otázky lidových milic a náborů a další.

Ze zprávy Krajského výboru Ústí nad labem: „*Situace je příznivá a nedochází k žádným zvláštním rušivým jevům. Jsou zaznamenávány další kladné příklady pracovního úsilí.*“ Či zpráva z Liberce: „*V sobotu 27. října proběhly schůze funkcionářů v okresech a večer mimořádné výborové a členské schůze. V neděli opět schůze okresních funkcionářů, část vyslána na průzkum veřejného mínění, zejména do míst, kde se v neděli schází obvykle velký počet lidí.*“¹⁵⁵

¹⁵² Drama devatenáct set padesát šest, pozn. 14, s. 104.

¹⁵³ Konkrétněji tedy hlavní vlna proběhla spíše po sjezdu KSSS.

¹⁵⁴ Například důležitou schůzkou bylo plenární zasedání OV KSČ LIBEREC 6. 12. 1956.

¹⁵⁵ KAPLAN, Karel, pozn. 25, s. 449.

Českoslovenští komunisté se díky těmto schůzkám jen utvrzovali v pevnosti své strany a klidné situaci v zemi. Nedělalo obtíže probírat stav v těch dvou zemích, kde se poměry vyhrotily a snažit se je zčásti rozebrat a pochopit či naopak zavrhnout. Schůze byly naopak vítány s nadšením, a to i přesto, že některé byly svolávány velmi narychlo a nečekaně. Stranická aktivita v tyto chvíle neznala mezí, snažila se budovat pozitivní veřejné mínění.

Často se především řešila otázka vyhodnocení práce v době událostí v Maďarsku. Zda přetrvává pevnost a jednota v práci, což bylo jejich nedocenitelnou skutečností pro konsolidaci v Polsku a Maďarsku.

Ze zpráv se dozvídáme názory, že v Polsku došlo k některým chybám v řízení politické práce a v řízení celého národního hospodářství. V Polsku a Maďarsku díky jejich krizovým situacím se zpomalilo budování družstevní velkovýroby. Naopak československá země měla tento fakt v programu stále na prvních místech a neměla v plánu polevit a něco měnit. Měla v úmyslu bojovat za lepší život dělníků a zvyšovat jejich životní úroveň. Českoslovenští komunisté se mohli odrážet od zjištěných informací o hospodářství v Polsku a Maďarsku. Vzhledem ke kritickým událostem v zahraničí vytvořilo byro program a ten doporučovalo na veřejných schůzích. Řada závodů přijímala závazky na pomoc Maďarsku.¹⁵⁶

*„Pod dojmem událostí v Maďarsku si musíme uvědomit, že jsme pevnou součástí mohutného tábora socialismu. Náš lid ví, co znamená socialistické zřízení a naše spojenectví se Sovětským svazem.“*¹⁵⁷ Tisíce dopisů pro stranu od dělníků naznačovaly, že situace je v klidu, že ji zvládají a jsou vyrovnaní a připravení pokračovat ve své práci.

V jedné z dalších kratších zpráv se můžeme dočíst informace a především názory o tom, že Maďarsko, země budující socialismus, se stalo cílem útoku vnitřních i zahraničních nepřátel lidově demokratického zřízení. Došlo k oslabení vnitřních politických sil. Strana pracujících a vláda měly neshody. Živly v Budapešti a maďarský venkov zažívaly nepředstavitelné hrůzy. Lidé nesměli brát vládu do svých rukou,

156 Jednalo se například o celozávodní směny na pomoc maďarským dětem a podobně.

157 SOKA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC, karton 6, inv. č. 21, Zápis ze zasedání OV KSČ.

protože to nedopadalo vůbec dobře. Sovětská armáda dobře zasáhla a ohlížela slovenské hranice – za což si vysloužila vděčnost státu.¹⁵⁸

V Maďarsku byl z pohledu československých komunistů na Liberecku největší problém v tom, že se tam rozpadla strana. Docházelo ke lživým informacím o upevňování komunistických stran ve státech. V Polsku a Maďarsku se hospodářské poměry dostaly do fáze neutišené situace. Domněnka, že Maďaři by šli k socialismu vlastní cestou, se ukázala jako velmi naivní názor. V Maďarsku došlo k rozpouštění státních orgánů. A v této kritické době v československé zemi začínala tichá mobilisace, lidé byli nabiti odvahou, hlídali závody, doufali, že situace zde zůstane v klidných vodách.¹⁵⁹

Pevná jednota pracujících u nás, při tom, co se dělo za hranicemi, byla nesmírně podporující a důležitá. To si komunisté uvědomovali. „*Jedním z předních hesel, kterým reakce operovala v těchto zemích a vedle kampaně proti lidově demokratickému zřízení, bylo heslo tzv. demokratisace, čili větších svobod ve veřejném životě. Šlo o šíření buržoasních, nacionalistických, protisocialistických názorů a teorií to začalo a končilo to pokusy o ozbrojený puč v Poznani a v Maďarsku, které organisovaly reakční živly a jimi svedení lidé k tomu, aby byl likvidován lidově demokratický režim.*“¹⁶⁰

Druhou sledovanou oblastí této práce je Frýdlantsko a i tam docházelo ke schůzím. Jeden takový okresní aktiv o událostech v Maďarsku proběhl dne 31.října 1956. Zde se účastníci jednotně shodli na tom, že „jednání kontrarevolučních živlů“ je hodné odsouzení. Frýdlanští straničtí představitelé nesouhlasili s vývojem maďarských událostí. Ponaučením bylo utvrzení, že jednota strany a spojení se všemi pracujícími bylo hlavním bodem udržení klidné situace v daných podmínkách.¹⁶¹

158 SOKA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC, karton 21, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

159 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 4, inv. č. 17, svazek 2, Zápisy ze zasedání OV KSČ.

160 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápisy z plenárních schůzí MV KSČ.

161 SOKA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 18, inv. č. 35, svazek 15, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

XX. sjezd KSSS zasadil nadějším západních států těžkou ránu. Viděly v hnutí v Maďarsku akci, kterou chtěli podporovat a tím se potvrzoval jejich spor se socialistickými státy. Také se snažili podněcovat lidově demokratické Polsko – z pohledu československých komunistů. Jediné, čeho dosáhli, byly oběti na lidských životech. I v Československu měli pocit, že se „západ“ snažil o podrývání jednoty komunistické strany a víry v její celistvost. Naštěstí se tím v Československu nenechali rozhodit a ukázali svou vysokou politickou vyspělost. „*Stejně jako v celé naší zemi a straně, také v Liberci nebyla jednota strany otřesena.*“¹⁶² Spíše došlo k opaku, a to k utužení. S výstavbou socialismu souviselo pevné odhodlání pokračovat v práci a v plnění výrobních plánů.

Možná by se i dalo říci, že situace v Maďarsku určitým způsobem Liberecku, a nejen tam, i jiným krajům a okresům, pomohla. Došlo k oživení agitační práce. Situace vyburcovala aktivitu pracujících. Došlo ale i k vyburcování aktivity lidových milic. Pro případ jistoty, kdyby bylo nutné se v zemi také začít bránit proti případným vzpourám. Docházelo k náborům, následným poplachům, které se počítaly jako určitý trénink a nácvik. Zjišťovala se připravenost národa na bojové akce, ač bylo zřejmé, že prozatím nic bojovného v plánu není a nasnadě jsou jen mírové cesty a řešení. Přesně to bylo armádám vysvětlováno, že jejich povolání je jen pro jistotu, že situace je prozatím v klidové fázi, nic nehrozí. Nakonec tomu tak opravdu bylo.¹⁶³

162 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápisy z plenárních schůzí MV KSČ.

163 SOKA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 18, inv. č. 29, svazek 11, Zápisy ze schůzí byra MV KSČ.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl zmapovat situaci v roce 1956 v Československu, Maďarsku, Polsku a částečně i v Sovětském svazu. Nejdůležitějším zlomovým zvratem v tomto roce se stal bezpochyby XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, který dodnes ukazuje, jakým byl historicky důležitým mezníkem. Prokázalo se, že ne všechno je na první pohled takové, jaké se zdá. Je zajímavé, jak jedna událost, v tomto případě především jeden kritizující referát, může vyvolat takovou vlnu následných událostí a zvratů. Chruščovův referát dokázal v lidech převracet smýšlení. To se poté u mnohých ubíralo jiným směrem než doposud. Měnily se postoje vůči Sovětskému svazu, vůči komunistickým funkcionářům. Měnily se postoje i v samotných státech. Téměř dokonalý Sovětský svaz získal trhliny ve svém bytí. Těch se významně snažilo využít ve svůj prospěch Polsko a ještě tvrději se ve svém jednání osamostatňování stavělo Maďarsko. Nemálo obětí však padlo v krvavých bojích. Nakonec se situaci podařilo jednotlivým státům dostat pod kontrolu.

Jednoduché období nenastalo ani pro Československo. Po návratu československé delegace z Moskvy se rozpoutala kampaň, díky které se částečně změnil pohled na minulost. Stačilo to k překročení dosud zažitých vzpomínek. I když zde události neměly takový rychlý spád a ani nebyly nijak zvlášť vyhrocené jako v dalších dvou státech, na které je v této práci zaměřena pozornost. V Československu se jednalo především o postoje vůči Sovětskému svazu, nejkonkrétněji vůči jeho bývalému vůdci, J. V. Stalinovi. Kritika Stalina přímo na sjezdu se stala jeho hlavním bodem. I když to před sjezdem nikoho nenapadlo, kam se nakonec jednání otočí. Schůzka N. S. Chruščova se zástupci delegací byla důležitým momentem, který v Československu vyvolal vlnu jednání, schůzek a neopakovatelných diskuzí. Doposud zažitý model dokonalostí u východních států byl narušen Chruščovovými kritickými slovy, která nesla závažná obvinění a výtky.

Z našeho zaměření se na oblast Liberecka a okolí vplynuly závěry, jež by se jistě mohly aplikovat i na další kraje československé země. Vzhledem k tomu, že před sjezdem bylo v podstatě povědomí o dění stejné v celé zemi, reakce na změny byly zajisté obdobné. Již od pradávna má každý člověk právo vytvářet si svůj vlastní názor

na situace, dle daných okolností. Ale také zde odpradávná dochází k ovlivňování názorů díky těm, kteří jsou ve vyšší funkci. Jsou někým, ke komu ostatní vzhlíží a někdy nepřemýšlejí a automaticky přebírají názory. Tím samozřejmě naznačují velikost a vliv komunistické strany. Lidé v ní věřili, stáli za ní, bojovali pro ni a najednou se jim tyto postoje pomalu rozpadaly nebo minimálně byly zčásti napadnuté. Kritika se neposlouchala snadno. Lidé byli zaskočení, překvapení, někteří zdrcení. Proto se nemůžeme divit, že v následujících reakcích docházelo k pokládání si mnoha otázek. Proč komunistická strana osobu Stalina nekritizovala již dříve, za jeho života. Proč až tři roky po jeho smrti. Proč ti, kteří s ním sympatizovali, byli najednou proti němu. Zda mohou v komunistickou stranu nadále věřit. Zda je její jednota narušena natolik, že se to odrazí i v reálném životě a mnoho dalších, samozřejmě pochopitelných a zcela logických otázek.

Strach panoval na obou stranách. Na jedné strach z toho, co bude v budoucnu. Na druhé strach z toho, jak lidem vysvětlit dění a odpovědět na otázky takovým způsobem, aby nenastal chaos a situace se nezměnila v neklidnou. Naštěstí pro vedení KSČ zůstalo vše pod kontrolou strany. Není nejjednodušší si dnes uvědomit, jaké XX. sjezd KSSS vyvolal všemožné pocity v lidech. Ale pro vždy zůstane v historii jedním z důležitých a významných.

Seznam použitých zdrojů

Archivní materiály (SOkA Liberec)

SOkA Liberec, fond MV KSČ Hejnice, karton 1, inv. č. 9, Zápisy a materiály z MV KSČ.

SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 4, inv. č. 11, Konference MV KSČ.

SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC, karton 7, inv. č. 19, svazek 2, Zápisy z plenárních schůzí MV KSČ.

SOkA Liberec, fond MV KSČ LIBEREC 1, karton 18, inv. č. 29, svazek 11, Zápisy ze schůzí byra MV KSČ.

SOkA Liberec, fond MV KSČ Nové Město pod Smrkem, karton 1, inv. č. 9, Zápisy a materiály z MV KSČ.

SOkA Liberec, fond MV KSČ Raspenava, karton 1, inv. č. 8, Zápisy a materiály z MV KSČ.

SOkA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 2, inv. č. 8, Okresní konference KSČ.

SOkA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 4, inv. č. 17, svazek 2, Zápisy ze zasedání OV KSČ.

SOkA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 17, inv. č. 35, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

SOkA Liberec, fond OV KSČ Frýdlant v Čechách, karton 18, inv. č. 35, svazek 15, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 3, inv. č. 10, Okresní konference.

SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 6, inv. č. 21, Zápisy ze zasedání OV KSČ.

SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 20, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

SOkA Liberec, fond OV KSČ LIBEREC 1, karton 21, inv. č. 37, Zápisy ze schůzí byra OV KSČ.

Tištěné monografie: Prameny

Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu. 2., dopl. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. ISBN (Váz.).

Drama devatenáct set padesát šest. 1. vyd. Praha: SNPL, 1957.

Komunistická strana Sovětského svazu v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV. Díl 4, 1954-1960. 1. vyd. Praha: NPL, 1964.

XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Praha: Rudé právo, 1956.

Tištěné monografie

BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-053-2.*

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2005. Vybrané spisy Karla Kaplana. ISBN 80-86598-98-5.*

KOHOUT, Pavel. *Maďarské povstání 1956: padesát let poté: [sborník textů]*. Vyd. 1. Praha: CEP, 2007. ISBN 978-80-86547-62-6.

KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Praha: Lidové noviny, 2001, s. 386 – 396, Dějiny států.

PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska: 1939-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2000, s. 177 – 195, ISBN 80-200-0737-7.

ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. Praha: Lidové noviny, 1995, s. 364 – 375, Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X.

VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. Historická řada. ISBN 80-85983-82-6.*

Internetový zdroj

Kult osobnosti. In: Totalita: Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu [online]. 1999. vyd. 1999, 2014 [cit.2014-04-13].
Dostupnéz: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/kultosob.php>.